

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Speciální pedagogika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Gender a škola

Gender and school

Tereza Ťupová

Vedoucí práce: PaedDr. Jaroslava Zemková Ph.D.

Studijní program: Bakalářské studium

Studijní obor: Speciální pedagogika

2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Gender a škola vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14.4. 2016

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PaedDr. Jaroslavě Zemkové Ph.D., za její cenné rady, trpělivost a pevné vedení, při vypracování mé bakalářské práce.

Zvláštní poděkování patří mé sestře Bc. Janě Ťupové.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá pojmem gender a s ním souvisejícími jako jsou genderové role, stereotypy a další. Dále je zde popsán pohled na vzdělávání z genderového hlediska. Cílem výzkumného šetření bakalářské práce byla analýza úrovně genderově citlivé komunikace ze strany vyučujících v několika různých oblastech, ve kterých lze nerovné přístupy k žákům pozorovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

Gender, genderová identita, genderové stereotypy, genderově citlivá výchova, komunikace, škola

ANNOTATION

The thesis deals with the concept of gender and related like gender roles and stereotypes and others, also describes the view of education from a gender perspective. The aim of the research part is based on the analysis of the level of gender-sensitive communications from teachers in several different areas where there is unequal access frequently observed.

KEYWORDS

Gender, gender identity, gender stereotypes, gender-sensitive education, communication, school

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Gender.....	8
2.1	Genderové role.....	10
3	Genderové stereotypy a předsudky.....	11
3.1	Komponenty genderových stereotypů.....	12
3.2	Vytváření dívčí a chlapecké genderové identity.....	13
3.2.1	Ovlivnění rozvoje genderové identity okolím a stereotypy.....	14
4	Gender a škola.....	16
4.1	Vývoj rovnoprávnosti žen a mužů.....	17
4.1.1	Vývoj rovných příležitostí mužů a žen ve vzdělávání.....	21
4.2	Rozdíly ve školství z pohledu genderového zastoupení.....	24
4.2.1	Genderové zastoupení vyučujících.....	24
4.2.2	Genderové zastoupení studentů.....	26
4.3	Genderově citlivá výchova.....	27
4.4	Genderově rovný přístup ve školství.....	29
4.4.1	Genderově nezatížená komunikace.....	30
5	Cíle výzkumu.....	34
6	Charakteristika výzkumného vzorku.....	35
7	Metoda výzkumného šetření.....	36
8	Průběh vlastního výzkumného šetření.....	38
9	Výsledky.....	39
9.1	Výsledky dotazníků ze všech vybraných středních škol dohromady.....	39
9.2	Vyhodnocení jednotlivých škol.....	48
10	Shrnutí výzkumného šetření.....	59
11	Diskuze.....	62
12	Závěr.....	65
	Použitá literatura a prameny.....	66
	Přílohy.....	69

1 Úvod

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku genderu, přesněji na otázku genderově citlivé komunikace ze strany vyučujících. České školství za poslední roky postupně začalo přikládat genderově citlivé výchově velký význam. Rozmáhá se snaha o minimalizaci negativního vlivu způsobeného genderovými stereotypy, předsudky a stavění dětí do předem určených rolí.

Práce se zabývá především situací na středních školách. Právě ty jsou výchozím bodem pro volbu vysoké školy, tím i následného povolání a proto by zde měli vyučující vytvářet co možná nejvíce genderově rovné podmínky a citlivé prostředí. Pokud jsou studenti či studentky vystavováni každodenně zatížené komunikaci, může to značně ovlivnit jejich budoucí život.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část bude stát na dvou základních pilířích. Pomocí prvního z nich bude přiblíženo téma samotného genderu. Věnuje se genderovým rolím, které se v průběhu let značně změnily, avšak ne všechny změny v současné době společnost akceptuje, čímž vznikají také zmiňované genderové stereotypy. V této části práce také nelze opomenout vývoj rovnoprávnosti žen a mužů, neboť toto téma je s problematikou genderu úzce spjato.

Druhým pilířem bude vzdělávání. Práce se snaží přiblížit aktuální stav českého školství s ohledem na genderovou problematiku například na rozdíly, které se zde nacházejí, jako je genderové zastoupení vyučujících a studentů aj. S ohledem na zaměření bakalářské práce došlo k rozebrání genderově citlivé výchovy i rovného přístupu, zejména pak genderově nezatíženou komunikaci.

Výzkumná část se věnuje komunikaci vyučujících se studenty/tkami. Mnoho prací a příruček pro vyučující se zabývá jejich obeznámením v oblasti genderu. Pro účely práce byl stanoven cíl, kterým je získat informace o tom, zdali učitelé aplikují získané informace v posledních letech na svém přístupu ke studentům/tkám. Výzkumnou metodou, která byla pro výzkumné šetření užita, byl dotazník zaměřený na konkrétní situace, kdy dochází k eventuálnímu zaznamenání nerovného přístupu.

Cílem práce je vysvětlit pojem gender a s ním související termíny. Dále pak analýza aktuální úrovně genderově citlivé komunikace ze strany vyučujících v několika různých oblastech, ve kterých lze nerovné přístupy k žákům pozorovat.

2 Gender

Pojem gender, byl poprvé použit ve spojení s rolí muže a ženy v roce 1955 v článku Johna Moneye.¹ Jedná se o anglický výraz, který bychom při hledání ve slovníku našli přeložený jako „rod“. Český překlad však v tomto případě zdaleka není dostačující k pochopení termínu. Z tohoto důvodu bylo slovo přejato z angličtiny, neboť v českém jazyce neexistuje žádný vhodný ekvivalent pro vyjádření jeho významu.

„Gender můžeme chápat jako sociálně a kulturně vytvořené představy o rozdílech mezi muži a ženami, mocenských vztazích a nerovnostech, které strukturují reprodukci těchto rozdílů v institucionalizovaných rutinách, praktikách společnosti.“²

Gender by se dal v podstatě označit za „sociální pohlaví“. Jedná se o sociálně vytvořený soubor určitých zájmů, chování, vzhledu, vlastností aj. spojovaných s klasickým obrazem ženy či muže. Díky tomu, že se jedná o sociální obraz, může se jejich podoba v různých společnostech výrazně lišit. Zároveň se nejedná o permanentně ustálené projevy mužských a ženských rolí, ale o projevy historicky proměnlivé.³ Není pochopitelně možné očekávat od ženy či muže žijícího ve 21. století stejně typické projevy jejich rolí jako například v 18. století. Gender jako takový nezahrnuje pouze genderově typické vystupování pohlaví odděleně, ale samozřejmě i jejich chování k sobě navzájem.

Moderní společnost většinou využívá dichotomii ke strukturování typických rozdílů chování mužů a žen jako například následující: slabost - síla, senzitivita - racionalita apod.⁴ Existují dva základní a protikladné pohledy na mužské a ženské vlastnosti tj. esencialismus a konstruktivismus.

---

¹ Janošová 2008

² Tesařová, Lišková 2002, s. 139.

³ Smetáčková, Vlková 2005

⁴ Bereni, Chauvin, Januait, Revillard 2008

Esencialismus, tedy spíš jeho poměrně extrémní forma *biologický determinismus* považuje společenské nerovnosti za přirozené neboť posuzuje ženy a muže především na základě biologických předpokladů. Teorie se opírá hlavně o fyzické předpoklady.⁵ *V esencialistickém pojetí jsou základní genderové vlastnosti určené pohlavím v podstatě neměnné, a to i při uznání, že se na nich podílí výchova.*⁶ Ženy rodí děti, kojí a starají se o ně. Dalo by se říci, že dle této teorie jsou ženy slabé, jejich hlavní životní náplní jsou děti, důležitá je krása a v neposlední řadě jejich schopnost postarat se o domácnost. Naproti tomu u mužů se posuzuje moc, schopnost zaopatřit rodinu a síla. Právě biologický determinismus jasně určuje role, které by muž či žena měli hrát, s ohledem na jejich pohlaví. Na jeho základě staví většinou ty nejzastaralejší genderové stereotypy. Vlastní postoje či identita bez ohledu na pohlaví prakticky nemají v biologickém determinismu prostor.

*„Konstruktivistické pojetí naopak zdůrazňuje, že i gender, stejně jako všechny ostatní společenské jevy, je historicky proměnným produktem konstruktivní činnosti členů společnosti.“*⁷ Konstruktivismus nepopírá zásadní biologické odlišnosti mezi oběma pohlavími, to ovšem ještě neznamená, že by si nemohli či dokonce neměli být rovni. Je postaven na společenských měřítkách, nikoliv pouze na biologii. Poukazuje na fakt, že mnohdy bychom našli podstatně větší rozdíly mezi dvěma muži, než mezi ženou a mužem. Proto není vhodné přidělovat vlastnosti jen na základě pohlaví.⁸ Společnost by se naopak měla snažit dát prostor každému jedinci se projevit a chovat dle svého vlastního uvážení, nikoliv dle pohlaví.

---

⁵ Babanová, Miškolci 2007

⁶ Šmausová 2006, s. 11

⁷ Šmausová 2006, s. 11

⁸ Babanová, Miškolci 2007

2.1 Genderové role

Podle biologického pohledu, představuje pohlaví základní dělítko. Genderové role vyplývají právě z této skutečnosti, jejich přesnou podobu však v největší míře určuje kultura. Není člověk, kterého by se genderové nebo-li rodové role netýkaly, neboť každý se narodil buď jako příslušník jednoho či druhého pohlaví a společnost ho začala tedy automaticky směřovat „na jeho stranu“.⁹ Termínem genderové role se rozumí určitý způsob očekávaného, nepsaného, neformálního chování a postojů od jednoho či druhého pohlaví. Dalo by se říci, že jde vlastně o role, které by měli lidé ve společnosti hrát s ohledem na to, zda se jedná o muže či ženu. *“Genderové role sice nejsou vrozené, ale během života se stávají jakousi druhou přirozeností.”*¹⁰

V literatuře můžeme dokonce najít speciální výraz pro děti, vyjímajících se ze svých rolí. Chlapci s výraznými ženskými zájmy a projevy se nazývají „sissy-boys“, což je bráno jako označení s poměrně pejorativním nádechem. Dívkám, projevujícím se spíše chlapecky se říká „tomboys“, avšak zde se už nejedná o označení s tak negativním podtextem jako u chlapců.¹¹

V posledních letech se objevuje koncept „krize mužské role“. Jde o změnu z tradiční role, kdy se muž a žena doplňují. V tradičních rolích se žena stará o děti, muž zase zabezpečuje rodinu. Postupně se ale posunula role žen do jiné pozice, už není nijak neobvyklé, aby měla žena vyšší příjem, než její partner či trávila v práci víc času. Partner je tedy více zapojen do péče o děti a domácnost. Postupně se tedy stávají jejich role spíš univerzální, nikoliv jasně rozdělené a vymezené.¹²

---

⁹ Valchářová 2010,

¹⁰ Šmausová 2002, s. 2

¹¹ Janošová 2008

¹² Labischová, Gracová 2013

3 Genderové stereotypy a předsudky

Jak se má chovat muž, co má mít rád, co by ho mělo zajímat? „Správný a normální“ muž je hlavou i živitelem rodiny, silný, autoritativní, ambiciózní, objektivní, nepřilíš emotivní, je také dobrodruh. Vždy dobře chápe matematiku, logicky si vše potřebné odvodí. Baví ho sport a technika. A co žena? Žena je převážně doma, stará se o děti, rodinu, dobře vaří, pere, uklízí. Ráda chodí po nákupech a pečuje o svůj zevnějšek, je emocionálně založená, občas až příliš upovídaná, něžná, povolná, nepřilíš ambiciózní. Na škole jí matematika moc nešla, ale vše se zvládla nazpaměť naučit. Z hlediska zábavy, ráda pracuje na zahradě, zajímá se o módu a občas plete.

Předchozí odstavec popisoval klasické předsudky a genderové stereotypy. Pro upřesnění, předsudek je určitý negativní, iracionální postoj, vůči konkrétní skupině či jedinci bez ohledu na zkušenosti nebo dokonce úplně bez nich.¹³ Ohledně stereotypů, stereotyp se dělí na tři postoje. Negativní, pozitivní a třetím je hodnotově nezatížený, jedná se o kognitivní složku postoje, kde na základě zkušenosti s jedním jedincem, posuzujeme celou skupinu.¹⁴ Pokud jde o genderový stereotyp, jedná se o „*schematizovaný obraz muže či ženy, zahrnující představy o „typických“ vlastnostech a sociálních rolích obou pohlaví.*“¹⁵ Jsou to tedy předpoklady a očekávání na základě pohlaví. Vlastnosti, které podle společnosti patří k ženám či mužům jsou podle předsudků dané.

Jedním z hlavních pilířů stereotypů je tzv. *polarizace pohlaví*. Jedná se o předpoklad, podle kterého jsou charakteristiky spojené s pohlavími bipolární. Podle tohoto předpokladu je všeobecně rozšířeno, že co je ženské není mužské a naopak. Pokud je koukání na sport a pití piva „mužskou záležitostí“, v momentě, kdy to dělá žena, považuje společnost její chování za neženské či dokonce nevhodné. Když by se matka rozhodla, vyzdobit pokoj svého chlapce tak, že mu pověsí nad postýlku obrázky

---

¹³ PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D., přednáška 1.3.2016

¹⁴ PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D., přednáška 1.3.2016

¹⁵ Labischová, Gracová 2013, s. 14

z princeznami, či ho oblékala do růžového oblečení, okolí by se nad tím rozhodně zarazilo. Stejně tak, když si bude holčička hrát s autíčky, poleze po stromech a nebude ráda nosit holčičí oblečení, také to bude považováno za zvláštní. Genderové stereotypy máme zakořeněné hluboko v naší kultuře. Automaticky tedy vytváří tlak na obě pohlaví, aby se uzpůsobovalo své genderové roli, bez ohledu na počáteční možnost volby.¹⁶

Postupně s vývojem, jsou mnohé genderové stereotypy již velmi zastaralé a tím negativně ovlivňují společnost. Genderové role by se měly historicky a kulturně vyvíjet, stereotypy tomu ale mnohdy brání. Jedním z typických příkladů je předpoklad, podle kterého by muž měl být ten, který živí a zaopatřuje rodinu. Dalším klasickým příkladem je pak třeba stále přetrvávající domněnka, že muži jsou nadanější pro obory vyžadující logické myšlení, než ženy, což bývá často problém, zvláště pokud tento předpoklad sdílí i pedagog a otevřeně svůj postoj prezentuje žákům, které vyučuje.

3.1 Komponenty genderových stereotypů

Výzkumy pomohly identifikovat složky genderových stereotypů. Popisují čtyři hlavní komponenty, na kterých podle nich stojí vytváření stereotypů. Jde o rolové chování, osobnostní rysy, povolání a fyzické atributy.¹⁷

Právě fyzické atributy hrají pochopitelně naprosto zásadní roli pro generalizování vlastností jednoho či druhého pohlaví a vytváření si úsudku o jejich schopnostech. Muži disponují větší fyzickou silou než ženy, ženy mají větší tukové zásoby kvůli těhotenství apod. Z pohledu zaměstnání jsou typicky mužská zedník, řidič kamionu, obchodní zástupce aj. Ženská jsou zase zdravotní sestra, švadlena, aj.¹⁸

Ženy a muži mají jasně stanovené vlastnosti a role. Pokud se setkáváme s výjimkou, můžeme ji zařadit jako „podtyp“. Díky tomu se lépe vysvětlí a pochopí

---

¹⁶ Whitley, Kite 2009

¹⁷ Wyrobková 2007

¹⁸ Wyrobková 2007

atypické chování. Empiricky byly shledány čtyři mužské podtypy, z toho dva hlavní a čtyři ženské. U mužů jsou to: atlet, úředník, podnikatel a macho. Ženy se zase dělí na: ženy v domácnosti, kariéristky, sexy ženy a feministky. Každý tento podtyp má své klasické projevy, podnikatelem je muž vzdělaný, materialistický a upravený. Macho zase bývá sebestředný, velmi společenský s velkým zájmem o sex. U žen je popis podtypů mnohem přesnější.¹⁹ „Mezi sexy podtyp patří sekretářky a mladé dívky, které jsou závislé, flirtující, s hezkou postavou, upravené a atraktivní. Ženy v domácnosti jsou popisovány jako bez vlastní osobnosti, submisivní, závislé, pečující, nesmělé, bez sebevědomí a jemné. Kariéristka je inteligentní, nezávislá, ambiciózní, pracovitá, sebevědomá a dominantní. Podtyp feministky je nezávislý, dominantní, levicově orientovaný, maskulinní a zanedbaný.“²⁰

3.2 Vytváření dívčí a chlapecké genderové identity

Identita je určité vědomí sebe sama a smýšlení o sobě, které se sice mění, ale navzdory tomu „vlastní já“ zůstává stále stejné. Vytváří se od momentu, kdy dítě začne vnímat svou osobu jako samostatného jedince. Podle Vágnerové se toto vědomí začíná vytvářet okolo 7. měsíce věku, jeho počátek je dán postupnou psychickou separací dítěte

od matky.²¹ Identita je vždy velice specifická a výjimečná. Každý vnímá sám sebe zcela odlišně, bez ohledů na to, zda je chování podobné někomu jinému či ne.²²

Genderová identita se oproti genderovým rolím nemusí navenek nijak projevovat. Dospívající chlapec či dívka se mohou chovat, vystupovat přesně podle „nalajnovaných“ a stereotypních zájmů pro jejich pohlaví, i když vnitřně se s nimi třeba

---

¹⁹ Wyrobková, 2007

²⁰ Wyrobková, 2007, s. 31

²¹ Vágnerová 1996

²² Janošová 2008

vůbec neztotožňují. Právě takovýto rozpor může dospívající opravdu značně znejistit.²³ Nevědí si rady s tím, jak vyřešit fakt, že se v určité situaci chtějí chovat dle svého vlastního postoje, avšak společnost od nich očekává něco úplně jiného. Aby se dívky i chlapci cítili při svém přirozeném vystupování v rovnováze se svou genderovou identitou je tedy naprosto nezbytná tolerance společnosti, ve které žijí. Janošová odlišuje ve své knize výrazně identitu genderovou od identity pohlavní. Pohlavní identitu má každý člověk biologicky danou, nelze ji změnit. V porovnání s ní je ta genderová poměrně hodně tvárná. Na její vývoj i změny má velký vliv okolí i dotyčný sám.²⁴

3.2.1 Ovlivnění rozvoje genderové identity okolím a stereotypy

Genderové stereotypy nás ovlivňují od narození do smrti. Největší vliv na nás mají pravděpodobně právě v obdobích nejvýraznějšího rozvoje vlastní identity. Tedy v dospívání, děti vzhlížejí, ztotožňují či se nechávají ovlivňovat především autoritami ve svém okolí. Tyto autority jsou v první řadě rodiče a nejbližší příbuzní, se kterými je jedinec ve stálém kontaktu. V druhé řadě se nacházejí pedagogové, působící na děti od nástupu do mateřské školy, čili od útlého dětství.²⁵

Rodina, především rodiče jsou pro dítě elementem, udávajícím vzor mužských a ženských rolí. Pokud rodiče žijí v klasických generových stereotypech a ukazují dítěti určitý vzor chování, dítě si ho přenese z domova do svého života a názorů. Podle Janošové, se však vliv rodičů v posledních desetiletích ukazuje jako méně podstatný, než se soudilo. Pokud dítě nežije v celospolečenském stereotypním klimatu, ale má ve

---

²³ Janošová 2008

²⁴ Janošová 2008

²⁵ Janošová 2008

svém okolí někoho, kdo mu udává aspoň trochu alternativní příklad, nemusí být faktor rodičů až tolik významným.²⁶

Právě pedagogové jsou často tím alternativním příkladem, se kterým se děti ztotožňují. Vyučující by měl být schopen následujícího:

- *„respektovat zásady genderově senzitivního vzdělávání;*
- *komunikovat bez genderových stereotypů a genderového zatížení;*
- *hodnotit žáky i vlastní pedagogickou práci korektně a bez předsudků.*”²⁷

Podle známé britské socioložky Ann Oakley se může u chlapce, který se dlouhodobě a neměnně identifikuje se ženou projevit nekonvenční chování jako homosexualita nebo transsexualita. Tím vysvětluje nutnost při budování mužské identity vymezit se vůči ženám a odmítnout vše ženské. Podobné případy odchylek vznikají pokud se dívky příliš identifikují s mužským vzorem.²⁸

Dále Oakleyová uvádí, že patrně nejzásadnějším problémem je fakt, že se dětem od narození vštěpuje tzv. hierarchie pohlaví. Jde o to, jak společnost vnímá „mužské“ a „ženské“ vlastnosti. Práce vykonána muži, má podle ní větší přínos a váhu, než práce vykonána ženou. Rozum a logické myšlení muže, znamená více, než empatie, která je spíše typická pro ženy.²⁹ Právě tohoto stanoviska by měly být děti uchráněny. Nejde pouze o to, aby se dívky neztotožňovaly od mala s tím, že vlastnosti, které jim přisuzují stereotypy, jsou v něčem horší či méně významné nebo prospěšné. Stejně tak není vhodné, aby se chlapci identifikovali s tím, že jejich práce má větší přínos, než ta vykonávána ženami.

---

²⁶ Janošová 2008

²⁷ Labischová, Gracová 2013, s. 32

²⁸ Valdrová 2006

²⁹ Valdrová 2006

4 Gender a škola

„Proces uvědomělého a cílevědomého zprostředkování a aktivního utváření a osvojování soustavy vědeckých a technických vědomostí, intelektuálních a praktických dovedností a lidských zkušeností, utváření morálních rysů a osobitých zájmů. Působení na člověka nebo skupinu za účelem utváření osobnosti, individualizace společenského vědomí; je tedy součástí socializace.“³⁰ Povinná školní docházka je v České republice zavedena již od dob Marie Terezie. I díky dlouhé tradici povinné školní docházky patří české školství nesporně k těm vyspělejším.

Školství je významně ovlivněno vzdělávací politikou státu, mnoha vyhláškami, zákony atd. Naprostým základem je zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále již jen jako „školský zákon“) z roku 2004, který uvádí hned několik zásad, které se při vzdělávání musí dodržovat.

„ (1) Vzdělávání je založeno na zásadách

a) rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,

b) zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce,

c) vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání,

d) bezplatného základního a středního vzdělávání státních občanů České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí,

e) svobodného šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání,

---

³⁰ Andragogický slovník [online]. [cit. 2016-03-03]

f) zdokonalování procesu vzdělávání na základě výsledků dosažených ve vědě, výzkumu a vývoji a co nejširšího uplatňování účinných moderních pedagogických přístupů a metod,

g) hodnocení výsledků vzdělávání vzhledem k dosahování cílů vzdělávání stanovených tímto zákonem a vzdělávacími programy,

h) možnosti každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání.³¹”

4.1 Vývoj rovnoprávnosti žen a mužů

Vývoj rovnoprávnosti žen a mužů by se dal nepochybně nazvat „během na dlouhou trať“. Právě ten však úzce souvisí s genderem, stereotypy, rozdílnými přístupy k ženám/mužům a tím i možnostmi vzdělávání. Právě doby, kdy společnost nepovažovala ženu za rovnocennou mužům daly základy mnohým dnešním genderovým stereotypům a předsudkům. Při psaní o zrovnoprávnění žen nelze opomenout termín *feminismus*. „Termín „feminismus“ pochází z francouzštiny a v původním významu označoval „ženské hnutí“ za zlepšení postavení žen ve všech oblastech společnosti.“³² Největší posun ve snaze o realizaci zrovnoprávnění žen nastal v 19. a 20. století.³³

Ještě v devatenáctém století se objevovaly názory ikonických myslitelů své doby podobné tomuto: „Hlavní rozdíl v intelektuálních schopnostech obou pohlaví se projevuje v tom, že muž je schopnější v jakékoliv činnosti, pro kterou se rozhodne, než žena- ať už vyžaduje hluboké přemýšlení, úsudek či představivost či pouze využívání smyslu a rukou (Charles Darwin).“³⁴

---

³¹ Zákon č. 561/2004

³² Kubová 2008

³³ Kubová 2008

³⁴ citováno v Smetáčnová 2007, s. 8

Naštěstí ne všichni významní myslitelé té doby sdíleli podobný či stejný postoj k ženám, jako Charles Darwin. Jedním z hlavních představitelů boje za rovnoprávnost žen byl John Stuart Mill, který v roce 1866 předložil návrh na uzákonění volebního práva žen. Podle jeho názoru bylo jejich poddanství nejen překážkou ženského individuálního rozvoje, ale i zásadním zpomalením společenského pokroku. Snažil se tedy o úplné odstranění útlaku i diskriminace. Jeho postoj napomáhal k jejich nahrazení zdravými sociálními vztahy, které budou vybudovány na bázi rovnosti a svobody.³⁵

Jedním z prvních stěžejních momentů při boji za zrovnoprávnění žen bylo založení Americké asociace za volební právo žen v roce 1869. Jejich úsilí však bylo odměněno až o několik desítek let později. První zemí, kde mohly ženy k volbám byl Nový Zéland (1893), Česká republika se přidala ve stejném roce jako Spojené státy (1920). Mezi největší opozdilce patří například Francie, která přiznala ženám volební právo v roce 1944 a po té Švýcarsko (1971). Zrovna u těchto dvou velice vyspělých zemí, by se to dalo označit za přinejmenším zarážející.³⁶

Zásadním dokumentem pro rovnoprávnost obecně byla *Všeobecná deklarace lidských práv a svobod*. Je jedním ze dvou pilířů Organizace spojených národů (dále již jen jako OSN). Deklarace byla přijata na valném shromáždění OSN v roce 1948, postupně během let byla rozšířena o ochranu menšin, lidí s tělesným či duševním postižením a dalších ohrožených skupin. Organizace ji nejen vytvořila a prosadila, ale zároveň se stará i o to, aby její články nikde nebyly jakkoliv porušovány.³⁷

„Každý má všechna práva a všechny svobody, stanovené touto deklarací, bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.“³⁸

---

³⁵ Kubátová 2012

³⁶ Kubátová 2012

³⁷ OSN, Lidská práva [online]. [cit. 2016-03-12].

³⁸ Všeobecná deklarace lidských práv 1948, s. 1

Avšak bohužel samotná deklarace k ukončení diskriminace na základě pohlaví nestačila, navzdory faktu, že je v ní pohlaví jasně uvedeno, jako jeden ze zakázaných důvodů k diskriminaci.

Posledním zmíněným mezníkem, který zde rozhodně nelze opomenout je *Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen*. Valné shromáždění OSN ji přijalo v New Yorku 18. prosince roku 1979. Navazuje na Všeobecnou deklaraci lidských práv a svobod, která striktně nepřipouští jakoukoliv diskriminaci především té na základě pohlaví. Úmluva nařizuje odstranění jakékoliv diskriminace žen, kterou definuje následovně: „*Jakékoli činění rozdílu, vyloučení nebo omezení provedené na základě pohlaví, jehož důsledkem nebo cílem je narušit nebo zrušit uznání, požívání nebo uplatnění ze strany žen, bez ohledu na jejich rodinný stav, na základě rovnoprávnosti mužů a žen, lidských práv a základních svobod v politické, hospodářské, sociální, kulturní, občanské nebo jiné oblasti.*”³⁹ Československá socialistická republika ji podepsala 17. července 1980, v platnost vstoupila o necelé dva roky později 18. března 1982. Na jejím základě byl zřízen Výbor pro odstranění diskriminace žen, jehož úkolem je plnění této úmluvy.⁴⁰ Základní požadavky jsou v úmluvě uvedeny ve *článku 2*.

Článek 2

Státy, smluvní strany, odsuzují diskriminaci žen ve všech jejích formách, souhlasí s tím, že budou všemi vhodnými prostředky a bez prodlení provádět politiku odstranění diskriminace žen a za tím účelem se zavazují:

a) zakotvit zásadu rovnoprávnosti mužů

a žen ve svých národních ústavách nebo jiných příslušných

právních předpisech, pokud v nich ještě není zakotvena, a zajišťovat, prostřednictvím zákonů a jiných vhodných prostředků, praktické uskutečnění této zásady;

b) přijmout příslušná legislativní a jiná opatření, včetně sankcí tam, kde jich bude

---

³⁹ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen 1979, s.1

⁴⁰Vláda, plnění úmluv [online]. [cit. 2016-03-12]

třeba, zakazující veškerou diskriminaci žen;

c) zavést právní ochranu práv žen na rovném základě s muži zajišťovat prostřednictvím příslušných národních soudů a jiných veřejných institucí účinnou ochranu žen proti jakémukoli aktu diskriminace;

d) zdržovat se zapojení do jakéhokoli aktu nebo praktiky diskriminace žen a zajistit, aby veřejné orgány a instituce jednaly v souladu s tímto závazkem;

e) přijímat veškerá příslušná opatření pro odstraňování diskriminace žen jakoukoli osobou, organizací nebo podnikem;

f) přijímat veškerá příslušná opatření, včetně opatření legislativních, ke změně nebo zrušení existujících zákonů, předpisů, obyčejů nebo praktik, které představují diskriminaci žen;

g) zrušit všechna národní trestní ustanovení, jež diskriminují ženy.

Tímto bylo představeno několik základních kroků pro zrovnoprávnění žen ve společnosti, bez kterých by velmi pravděpodobně ženy neměly ani zdaleka takovou svobodu jakékoliv volby a možnosti, jaké mají dnes.

Přesto však ještě stále nemůžeme považovat boj za rovnoprávnost žen za plně vyhraný. Dle slov profesorky Gerlindy Šmausové: „*Předpokládám, že žádné hnutí ženám nevyhradí více než formální právní rovnost.*“⁴¹ Zásadním krokem pro rovnoprávnost žen je uvědomění, že jsou si s muži rovny, změna jejich postoje a aktivní zasazení o rovné příležitosti. Pouze právní stránka plnou rovnost totiž nezařídí. Právě tato slova by se měla vzít v úvahu například v otázce vyššího finančního ohodnocení mužů. Pokud si ženy o vyšší plat neřeknou a na základě relevantních důvodů se o něj nedokáží zasadit, zaměstnavatel ve většině případů není povinen jim vyšší výplatu dát, bez jakéhokoliv nařčení z diskriminace. Mnoho žen za sebe v tomto ohledu „nebojuje“ dostatečně, proto se o jejich lepší příležitosti i nadále zasazuje

---

⁴¹ Linková, Šmausová 2012, s. 5

feministické hnutí. Díky posunu ženské rovnoprávnosti se dnes už feministky nejčastěji angažují právě v tématech, jakými jsou rovnost příležitostí a platového ohodnocení, pohlížení na dělbu rolí ve společnosti zatíženou genderovými stereotypy, útlak a násilí na ženách. Zdůrazňují právo ženy rozhodnout o některých čistě soukromých záležitostech, jakými jsou např. právo na mateřství nebo na umělé přerušování těhotenství.⁴²

4.1.1 Vývoj rovných příležitostí mužů a žen ve vzdělávání

Prakticky až do 60. let 20. století nebylo vzdělávání zdaleka takový význam a smysl, jako dnes. Primárně hlavně z toho důvodu, že ženy zůstávaly běžně po uzavření sňatku, některé výjimky po narození prvního potomka v domácnosti, jejich život v práci pro ně tím skončil. Vzdělání tehdy bylo spíš takovým bonusem k dobru při hledání manžela. Od ženy se naprosto neočekávalo, že se bude prosazovat na pracovním trhu.⁴³

Ohledně opatření pro rovné příležitosti, Česká republika se zavázala na základě přijetí mezinárodních dokumentů a vyhlášek k aktivnímu prosazování rovnosti pohlaví ve školství dle dokumentu č. 236 z roku 1998. Podle něj musí každoročně připravovat spis *Priority a postupy MŠMT (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy) při prosazování rovných příležitostí mužů a žen*. Ten formuluje směr a veškeré dílčí úkony, napomáhající při dodržování politiky genderové rovnosti.⁴⁴ Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, k tomuto stupni kontroly a vytváření rovných příležitostí pro ženy i muže byla dlouhá cesta. V 19. a dokonce i 20. století neměly ženy ještě v mnoha vzdělávacích stupních či oborech buď žádné nebo skutečně mizivé zastoupení. O zamezení diskriminace ve vzdělávání se zasazovala jak *Všeobecná deklarace lidských práv a svobod*, tak *Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen*.

---

⁴² Kubová 2008

⁴³ Kubová 2008

⁴⁴ MŠMT 2013

Článek 26

(1) Každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání je povinné. Technické a odborné vzdělání budiž všeobecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.

(2) Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má napomáhat k vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi národy a všemi skupinami rasovými i náboženskými, jakož i k rozvoji činnosti Spojených národů pro zachování míru.

(3) Rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti.⁴⁵

Zatímco deklarace se věnuje prevenci diskriminace obecně z jakéhokoliv důvodu, ať už jde o barvu pleti, náboženství či politické názory, úmluva se věnuje pouze odstranění diskriminace žen.

„ČÁST III

Článek 10

Státy, smluvní strany, přijmou veškerá příslušná opatření k odstranění diskriminace žen, aby jim byla zajištěna stejná práva s muži v oblasti vzdělání a zejména, na základě rovnoprávnosti mužů a žen, opatření sloužící k zajištění:

a) stejných podmínek pro volbu zaměstnání a povolání pro přístup ke studiu a pro získání absolventských vysvědčení, dosažení diplomů ve vzdělávacích zařízeních všech kategorií ve venkovských i městských oblastech; tato rovnoprávnost bude zajištěna v předškolním, všeobecném, technickém, odborném a vyšším technickém vzdělání, jakož i ve všech typech odborného výcviku;

b) přístupu ke stejným osnovám, stejným zkouškám, učitelskému sboru s kvalifikací stejné úrovně a školním objektům a vybavení stejné kvality;

---

⁴⁵ Všeobecná deklarace lidských práv a svobod 1948, s. 5

- c) odstranění všech stereotypních koncepcí úlohy mužů a žen na všech úrovních a ve všech formách vzdělávání prosazováním koedukace a jiných forem vzdělávání, jež pomohou k dosažení tohoto cíle, a zejména revizí učebnic a školních programů a přizpůsobením vyučovacích metod;*
- d) stejných příležitostí pro využívání stipendií a jiných příspěvků na studia;*
- e) stejných příležitostí pro přístup k programům dalšího vzdělávání, včetně programů pro dospělé a vzdělávacích programů, zejména programů zaměřených na snížení existujícího rozdílu ve vzdělání mezi muži a ženami v co možná nejkratší době;*
- f) snížení počtu žen, které nedokončí studia a organizování programů pro dívky a ženy, které opustily školu předčasně;*
- g) stejných příležitostí pro aktivní účast ve sportu a tělesné výchově;*
- h) přístupu ke zvláštním vzdělávacím informacím, jež pomáhají zajistit zdraví a blaho rodiny včetně informací a rad pokud jde o plánování rodiny. “⁴⁶*

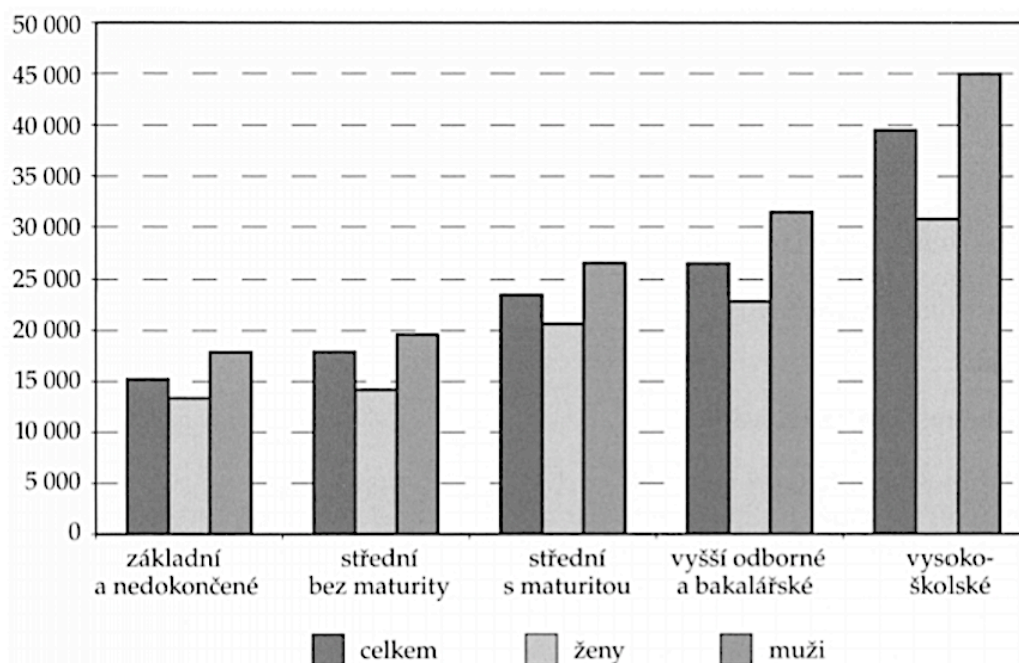
Politika genderové rovnosti ve vzdělávání se snaží dosáhnout dvou základních cílů. Tím prvním je upevnění demokracie, jejíž principy naše společnost pro své fungování dodržuje. Druhým pak sociálně-ekonomická stránka věci, která přináší rovné vzdělávání i zaměstnávání žen a mužů.⁴⁷ Pokud jsou zásady pro ženy rovnoprávného vzdělávání dodržovány, není to tedy jen o tom, že diskriminace není v souladu se zákonem. Celá věc má i praktický přínos v ekonomickém sektoru, například v podobě budoucích daní. Vzdělaná žena s dobrým pracovním uplatněním bude platit nepochybně mnohem vyšší daně, než žena se základním vzděláním, jak můžeme sledovat na následujícím grafu z knihy L. Jarkovské.

---

⁴⁶ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen 1979, s. 3.

⁴⁷ MŠMT 2013

Graf č. 1 : Hrubý měsíční příjem podle vzdělání v roce 2006

Zdroj: Výběrové šetření mezd zaměstnanců.

48

Je však také na místě zmínit, že rozdíl mezi platy žen a mužů činí stále okolo 25 %.⁴⁹ Musíme ale pochopitelně vzít v úvahu, že se jedná o celkový odhad a ne o dvě stejná pracovní místa, s rozdílným finančním ohodnocením.

4.2 Rozdíly ve školství z pohledu genderového zastoupení

Při hledání informací o genderových rozdílech ve školství lze pozorovat hned několik možných ukazatelů. Složení pedagogických sborů, jak velký je poměr žen a mužů? Či poměr dívek a chlapců mezi studujícími?

4.2.1 Genderové zastoupení vyučujících

Co se týká poměru žen a mužů na učitelských postech, ženy tvoří nadpoloviční většinu. Přesněji celých 78 % učitelských pozic zastávají ženy. Jedná se však pouze o

---

⁴⁸ Jarkovská, Lišková 2008

⁴⁹ Babanová a kol. 2014

průměr ze všech školních stupňů. Významně se o toto vysoké procento zasazují například mateřské školy, kde ženy podle průzkumu z roku 2012 tvoří drtivých 99,7 % pedagogického sboru. Nejpravděpodobnějším důvodem, proč na tomto stupni o tolik převažují ženy je fakt, že zde se role pedagoga nejvíce podobá úloze matky, čímž by se dalo vysvětlit, proč k ní tíhnou spíše ženy, než muži.⁵⁰

Postupně se však podíl mužů stupeň od stupně zvedá. Například na středních školách je už poměr mnohem vyváženější. Zde tvoří ženy 59,1 % učitelského sboru a muži tedy zbývajících 40,9 %. V terciálním vzdělávacím stupni, na vysokých školách již pro změnu převažují muži. Jejich zastoupení zde tvoří 64,7 % vyučujících. Zde bývá jako důvod uváděn fakt, že tyto školy jsou již odborně a prakticky zaměřeny, což častěji přitahuje muže. Navíc je práce vysokoškolského pedagoga oproti vyučující v mateřské škole podstatně lépe finančně ohodnocena.⁵¹

Ohledně rozdělení žen a mužů ve vedení školy, podle průzkumu v roce 2003 na středních školách muži značně převládají, v celkovém součtu je to 80 % mužů a tedy pouhých 20 % žen ve vedení středních škol.⁵²

Celkově však dle výzkumu regionálního školství z roku 2007 jsou ženy v převaze. Jde o 66,4 %, muži jsou tedy ve vedení méně, průzkum je však oproti tomu z roku 2003 dělán napříč všemi školami. Od mateřských škol po vyšší odborné a konzervatoře. Nelze tedy jasně rozdělit stupeň, můžeme ale vyvodit, že jiný stupeň vyrovnává převahu mužů na sekundárním stupni, nejspíš právě zmiňované mateřské školy.⁵³

---

⁵⁰ MŠMT 2013

⁵¹ MŠMT 2013

⁵² Smetáčková 2007

⁵³ Gender Studies 2008

4.2.2 Genderové zastoupení studentů

V minulém století, jak již bylo uvedeno v kapitole „*rovné příležitosti žen a mužů ve vzdělávání*“ neměly na některých vzdělávacích stupních ženy ještě žádné zastoupení, přesněji mít vyloženě nemohly. Postupně se však v posledních desetiletích jejich možnosti změnila a aspirace na vyšší vzdělání s nimi. Podle posledních výzkumů mají ženy v sekundárním a terciárním vzdělání dokonce větší zastoupení, než muži. V posledních letech, je vzrůst vzdělaných žen skutečně obrovský. Zatímco u žen v důchodovém věku, dosáhla víc, než polovina pouze základního vzdělání. Nyní již ženy mezi 25 a 39 lety, které dosáhly maturitního vzdělání dokonce procentuálně převýšily muže. Stejně tak byl počet vysokoškolsky vzdělaných žen značně navýšen, v posledních letech jsou již početně s muži téměř shodně.⁵⁴

Nyní již žádná škola, na jakémkoliv vzdělávacím stupni nemá v kritériích pro přijetí studenta nijak zmíněno, že záleží na tom, jakého je pohlaví. Ostatně, dle zákona je toto kritérium už naprosto nepřijatelné. Navzdory výraznému posunu v právech studentek jsou však stále školy, kde drtivou většinu studentů tvoří pouze chlapci. Naproti tomu, ale nesmíme vynechat fakt, že je i velké množství škol, kde převažují dívky. Jedná se především o školy v terciárním sektoru. Čím jsou tyto markantní rozdíly způsobeny? Velký podíl na těchto rozdílech mají právě genderové stereotypy. Ovlivňují zde studenty hned ze dvou stran. Tou první jsou oni sami, jejich předpoklady, postoje i předsudky o tom, co by jako dívky/chlapci měli či naopak neměli studovat. Velký vliv má zde i rodina, nejen názory, které přímo řekne, jde i o vzorce, které si z rodiny často přenášíme. Druhou stranou jsou právě školy, které ve své propagaci často promítají genderové stereotypy, čímž ovlivňují, kdo si je následně vybírá.⁵⁵

Český statistický úřad provedl v akademickém roce 2011/2012 průzkum s následujícími výsledky.

---

⁵⁴ Jarkovská 2008

⁵⁵ Jarkovská 2008

Tabulka č. 1 : Žáci středních škol v oborech s maturitní zkouškou podle skupin oborů ve školním roce 2011/2012

Skupina oborů	Žáci		Nově přijatí	
	ženy	muži	ženy	muži
Obory SŠ s maturitní zk.	133 831	126 686	34 802	34 529
Přírodní vědy a nauky	2 090	10 153	583	3 844
Techn. vědy a nauky	10 309	61 564	2 494	15 021
Zemědělství - lesnictví, veterinární vědy	5 608	4 223	1 469	1 086
Zdravotnictví, lékařské a farmaceutické vědy	11 963	1 487	3 095	393
Společenské vědy a nauky	97 455	46 377	25 372	13 407

⁵⁶

Jak můžeme vidět, ženy převyšují muže už v celkovém součtu studentů/tek všech vybraných středních škol. Největší rozdíly poměru žen k mužům jsou mezi školami zaměřenými na technické a společenské vědy. Obory z technických věd navštěvuje až 6x víc chlapců, než dívek. Společenské vědy a nauky zase upřednostňuje 2x více dívek, než chlapců. Tyto statistiky potvrzují zmiňovaný předpoklad, že genderové stereotypy mohou významně ovlivňovat výběr středních škol a tím následně i škol vysokých. Není pochopitelně možné tvrdit, že si všichni studenti/ky vybrali své obory pouze na základě genderových stereotypů a ne vlastních zájmů. Můžeme ale sledovat, že statistiky zatím podporují předpoklady o mužských a ženských rolích.

4.3 Genderově citlivá výchova

Genderově citlivá výchova poskytuje dívkám i chlapcům rovné příležitosti a přístup. Měla by zařídit výchovné prostředí, které není zatížené předsudky,

---

⁵⁶ Český statistický úřad: Genderové statistiky [online]. [cit. 2016-03-14].

genderovými stereotypy či omezenými vzorci chování. Tato výchova striktně odmítá jakoukoliv diskriminaci na základě pohlaví, dává si pozor na korektní vyjadřování, obsah učebních pomůcek a cokoliv s čím přijdou studenti i studentky ve škole do styku. Právě tento přístup nikoho neomezuje ani mu nepodsouvá, o co by se měl zajímat, jak se chovat nebo čím se v budoucnu stát.⁵⁷

Zde můžeme pozorovat „Desatero genderové korektnosti“ zformulované neziskovou organizací Žába na prameni, zasazující se o genderovou rovnost.

- „*Vyhýbejme se genderově stereotypnímu uvažování o mužích a o ženách.*
- *Nezesměšňujme ženy nebo muže, které/kteří se chovají genderově nestereotypně.*
- *Neoznačujme jako výjimky ženy/muže, které/kteří působí v méně typických rolích.*
- *Neospravedlňujme genderové stereotypy pořekadly a příslovími, odkazy na přírodu či na vědecké autority.*
- *Nehodnoťme rozdílně tentýž projev chování u žen a u mužů.*
- *Všímejte si, jak je ženské tělo zneužíváno jako zkrášlující a sexuálně stimulující objekt v reklamě, apod.*
- *Používejte tvary obojího rodu tam, kde mají označovat ženy i muže.*
- *Užívejte ženské tvary názvů profesí, zejména tam, kde se jedná o konkrétní ženu.*
- *Všímejte si rozmanitosti, která existuje mezi ženami. Všímejte si rozmanitosti, která je mezi muži.*
- *Přemýšlejme, čemu se smějeme.*”⁵⁸

---

⁵⁷ Zemková 2009

⁵⁸ Žába na prameni: Desatero genderové korektnosti [online]. [cit. 2016-03-10].

Toto desatero by se dalo považovat za naprostý základ. Pokud by ho společnost všeobecně, nikoliv jen pedagogové/žky ve školách, dodržovala, byl by boj proti genderovým nerovnostem i stereotypům nesrovnatelně snadnější.

4.4 Genderově rovný přístup ve školství

Genderově rovné školství, čili školství, které důsledně dodržuje stejný přístup k dívkám i chlapcům. Vytváří pro ně prostředí, kde se mohou rozvíjet a utvářet svou identitu bez toho, aby se jedno či druhé pohlaví cítilo znevýhodňováno či nadřazeno.

Smetáčková popisuje dvě základní pojetí, jak docílit rovného přístupu, prvním je rovnost v šancích, druhým pak rovnost ve výsledcích. Rovnost v šancích předpokládá, že chlapci i dívky by měli pracovat se stejným vybavením, na stejně obtížných úkolech. Stejně tak by měl být jejich výkon posuzován dle stejných kritérií. Problémem tohoto přístupu je fakt, že výchova dívek a chlapců probíhá odlišně. Zatímco chlapci si v dětském věku pravděpodobně hráli se stavebnicemi, dívky si mohly hrát zase s panenkami, chlapci by tedy mohli být zvýhodněni v oblasti fyziky a podobných předmětů, zatímco dívky zase získávaly výhody v jiných ohledech. Na základě této skutečnosti je sporné mít stejné požadavky i hodnocení. Rovnost ve výsledcích má docílit toho, že chlapci i dívky budou dosahovat přibližně stejných výsledků. Má se tím zamezit zvýhodňování jedné či druhé skupiny. Avšak na základě toho by musely být pro chlapce i dívky vytvářeny rozdílné osnovy. Tento přístup by však nesporně rozdíl mezi dívkami a chlapci podstatně prohluboval, namísto odstraňování. Nejlepší možností je tedy oba přístupy kombinovat, namísto striktního dodržování pouze jednoho z nich.⁵⁹

*Důležité je umožnit každému chlapci a každé dívce, aby rozvíjeli své osobní dispozice a zájmy bez ohledu na genderové představy panující v dané společnosti.*⁶⁰

---

⁵⁹ Smetáčková 2007

⁶⁰ Smetáčková 2007, s. 44

Kombinace dvou výše zmíněných pojetí je základem genderově rovné školy, není to ovšem to jediné, co je třeba. Je mnoho úkonů, které je nezbytné udělat, aby se škola dala označit za genderově rovnou.

1. Vedení školy a vyučující by měli hovořit o genderových stereotypech i genderu samotném.
2. Myšlenka genderové rovnosti by měla být uvedena v základních dokumentech školy.
3. Pozornost věnována chlapcům a dívkám je stejná.
4. Nejde pouze o podporu studentů samotných, vedení školy by mělo přistupovat rovně i k pedagogickému sboru.
5. Třídní i školní samospráva by měla mít rovné zastoupení chlapců a dívek.
6. Musí být zaveden mechanismus pro prevenci, zjišťování či zabránění sexuálního a genderového obtěžování.
7. Respektuje homosexualitu a aktivně se podílí na rozšíření informací o ní.
8. Do myšlenky genderové rovnosti jsou zasvěceni i rodiče.⁶¹

4.4.1 Genderově nezatížená komunikace

Můžeme si rozdělit několik možných typů komunikace ve škole. Například komunikace studentů s vyučujícími, vyučujících mezi sebou, vyučujících s vedením, samozřejmě nelze opomenout studentky a studenty mezi sebou. Tato kapitola však bude zaměřena na komunikaci vyučujících se studenty. Právě genderově nezatížené vystupování vyučujících je totiž jedním z hlavních pilířů genderově rovné výchovy.

Valdrová uvádí hned několik způsobů, jak se do vystupování pedagogů promítají genderové stereotypy a předsudky, zároveň popisuje možnosti prevence. Dále také popisuje, její dopady na studenty/tky. Komunikace se studenty/tkami se dá rozdělit na několik možných složek. Jde o samotný výklad látky, reakce na dotazy, debaty o probíraném tématu, pochvaly, pokyny, zadávání práce, poznámky mimo téma i rozhovory po skončení vyučovací hodiny.

---

⁶¹ Smetáčková 2007

Už český jazyk sám o sobě je plný velkého množství genderových stereotypů. Už samotné přidávání koncovky „-ová“ může mnohdy nabídat k myšlence, že společenská pozice ženy je odvozena od postavení muže. Stejně tak se gramatická pravidla upravují podle mužské role, viz shoda podmětu s přísudkem, pokud bude mezi velkým množstvím žen byt' i jediný muž, automaticky se přísudek upravuje podle mužského vzoru.⁶²

Avšak jedním z hlavních problémů je nadužívání tzv. generických maskulin, čili podstatná jména mužského tvaru, která však pod sebe slučují i ženy.⁶³ Jde například o slova jako jsou žák, učitel, ředitel, zaměstnanec. Všechna tato slova mají i svůj ženský tvar, ale málokdy se používají. Pokud učitel přednáší a mluví pouze o politicích, novinářích, odbornících, posiluje nežádoucí dojem, že veřejné dění je pouze v režii mužů. Studie prováděná na studentech/kách dokonce prokázaly, že pokud se neužije také ženský jazykový tvar novinář/ka, neuvědomí si, že se hovoří i o ženách.⁶⁴

Ohledně komunikace, velice důležitým aspektem je zde oslovení. Ukazuje se, že pedagogové mají často tendence k dívkám přistupovat jinak, oslovují je častěji křestním jménem, běžně používají dokonce přezdívky a familiární úpravy jména, což u chlapců dělají podstatně méně. Tímto nerovným přístupem mohou, i když neúmyslně, snižovat sociální status dívek ve třídě.⁶⁵

Rozdíly se mohou nacházet i v zadávání úkolů. Dívkám bývá zadávána práce vyžadující estetické cítění, spolehlivost, preciznost. Chlapcům se častěji zadává práce s vyšší prestiží, jde úkoly vyžadující intelekt, fyzickou sílu, které bývají rychle proveditelné a ihned viditelné.⁶⁶ Právě takové to dělení činností pro dívky a chlapce posiluje dojem, že práce vykonávána či jejich schopnosti a vlastnosti muži jsou v hierarchii výš, než to samé u žen, jak již bylo zmíněno v kapitole 2.2.1.

---

⁶² Kubová 2008

⁶³ Kubová 2008

⁶⁴ Valdřová in Smetáčková 2007

⁶⁵ Valdřová in Smetáčková 2007

⁶⁶ Valdřová in Smetáčková 2007

Pochvaly a napomenutí zase naopak často povyšují dívky. Jsou vedeny k tomu, že ony jsou ty „hodnější a slušnější“. Tento přístup může v chlapcích budit dojem, že se od nich vlastně očekává, že se nebudou chovat podle pravidel. Dále může v dívkách vzbuzovat pocit, že pokud je něco rozčílí, nemohou dát najevo svůj vztek jako chlapci, jsou přece ty „hodnější a slušnější“.⁶⁷

Důležitým bodem, který je často ovlivňován genderovými stereotypy je hodnocení. Pokud vyučující nepokrytě naznačuje, že chlapci disponují lepšími předpoklady pro logické myšlení, zatímco dívky se to musí naučit z paměti, posiluje jeden z klasických předsudků.

Často se nad jejich výroky jen zasmějí, což však nic nemění na tom, že jsou nevhodné a neprofesionální. *Příklad: Výklad učitele zeměpisu: „V Orlických horách je pevnost Hanička. Takže, kluci, když se chcete dostat na Haničku (učitel vrhá významný pohled směrem k žákyni jménem Hana), musíte do Orlických hor.“*⁶⁸ Mnohdy může ale od vtipných komentářů a poznámek dojít k tomu, že už nejsou vtipné a nevhodné, ale stávají se pouze nevhodnými či dokonce urážlivými, pohoršujícími nebo ztrapňujícími. Vedení školy se bohužel zřídka dozví, o takovém chování, studenti/ky ho totiž běžně o podobných situacích neinformují.⁶⁹

Dále Valdřová doporučuje několik zásad pro zlepšení zacházení a rovného přístupu:

- *Oslovovat dívky adresně a individuálně – během vyučování i o přestávce.*
- *Zesílit pozitivní komentáře vůči dívkám: „To zvládneš!“*
- *Dbát na vyvážené složení pracovních žakovských skupin.*
- *Nepřidělovat úkoly studujícím a pracovním skupinám genderově zatíženým způsobem.*

---

⁶⁷ Valdřová in Smetáčková 2007

⁶⁸ Valdřová in Smetáčková 2007, s. 41

⁶⁹ Valdřová in Smetáčková 2007

- *Dívky vyvolávat stejně často jako chlapce, klást jim stejně důležité či těžké otázky, propůjčovat projevům dívek závažnost zopakováním nebo položením doplňující otázky.*
- *Nepřipustit, aby studující navzájem rušili své projevy, zejména aby chlapci rušili projevy dívek.*
- *Nesvazovat chlapce a dívky stereotypy, např. „To není nic pro dívky/chlapce“; „Chlapec/dívka si přece nehraje s...“; „Správný chlapec přece nepláče“; „Tak se ukaž jako pořádný chlap“; „Dívka něco takového nedělá“; „Bud' kavalír“; „Holky se nebijí“.*
- *Otevřeně a pozitivně přijímat, když se chlapec nebo dívka chová „genderově netypicky“; v takových situacích neprotahovat obličej, nepotřásat hlavou, nesmát se apod.*
- *Trénovat dívky i chlapce ve veřejném projevu.⁷⁰*

---

⁷⁰ Valdřová in Smetáčková 2007, s. 41

5 Cíle výzkumu

Škola slouží k celkovému rozvoji jedince. Průcha popisuje hned několik funkcí školy. Konkrétně jmenuje personalizační, kvalifikační, socializační a integrační.⁷¹ Ve všech těchto funkcích hraje zásadní roli vyučující. Pokud on/ona nejde příkladem, jejich chování není dostatečně korektní a profesionální, studenty/ky to negativně ovlivňuje. V předchozích kapitolách byly již popsány zásady genderově citlivé komunikace a výchovy.

Cílem této práce je zjistit úroveň genderově citlivé komunikace ze strany vyučujících v několika různých oblastech, ve kterých lze nerovné přístupy k žákům pozorovat.. Podle odpovědí studentů/tek, bych ráda zjistila, do jaké míry vyučující pracují a komunikují dle zásad genderově citlivé výchovy. Právě tyto zásady mají totiž chránit studenty/ky před působením genderových stereotypů a ovlivňování jejich postojů či vnucování rolí.

Byly položeny následující výzkumné otázky

- Dodržují pedagogové/žky na středních školách zásady genderově citlivé a rovné komunikace?
- Jsou studenti/ky tříd s výrazně vyšším zastoupením jednoho pohlaví častěji vystavováni/y genderově zatížené komunikaci?

---

⁷¹ Průcha 2013

6 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvořili studenti středních škol v posledním ročníku. Je pravdou, že jsem si mohla vybrat i vyučující, ale rozhodla jsem se, že bude v tomto případě vhodnější, když na přístup vyučujících ke studentům/tkám budou odpovídat právě studenti/ky. Chtěla jsem se tím vyhnout zkreslení informací, měla jsem obavy, že by vyučující mohli odpovídat podle toho, jak se snaží komunikovat se studenty/tkami, nikoliv podle toho, jak s nimi skutečně komunikují.

Sledované školy byly čtyři, všechny se nacházejí v Táboře, vybrány byly na základě dostupnosti, rozdílného zaměření i genderového zastoupení. První dvě jsou gymnázia, jedno je zaměřeno všeobecně a druhé jazykově, poměr dívek a chlapců je zde přibližně stejný. Jako třetí školu jsem vybrala obchodní, z důvodu vysokého počtu studujících dívek. Poslední školou je průmyslová, zaměřena je technicky a studují ji z většiny chlapci. Takový výběr se mi zdál dostatečně rozmanitý s ohledem na výzkum. Výzkumu se zúčastnilo celkem 100 studentů, z toho 54 dívek a 46 chlapců.

Důvodů, proč jsem si vybrala právě takový vzorek, je hned několik. Mým prvním měřítkem byl věk, všichni studenti/ky již dosáhli plnoletosti, jsou tedy dost staří, aby si uvědomovali eventuální nerovný přístup. Zároveň již prošli na škole všemi ročníky, tudíž každý vyučující, který je mohl učit, je již učil/učí a díky tomu mají větší rozptyl k hodnocení přístupu, než studenti/ky v prvním ročníku. Dále právě střední škola je odrazovým můstkem pro případné studium vysoké školy či povolání. Pokud zde vyučující nejsou schopni/y zachovat genderově rovný přístup a komunikovat podle určitých zásad, což může mít na studenty/ky široký dopad.

7 Metoda výzkumného šetření

Pro tuto práci jsem si zvolila kvantitativní výzkum. Během vypracování jsem využila několik metod. Primárně bylo třeba analyzovat odbornou literaturu pro celkové pochopení problematiky týkající se genderu. Nástrojem výzkumného šetření je dotazník, neboť dává možnost bezproblémového oslovení i velkého množství respondentů. Navzdory rizikům spojeným s využitím dotazníku, jako je nepochopení otázek a omezeného výběru při odpovídání byl dle mého názoru pro mé šetření nejlepší volbou.

Dotazník (viz. příloha č. 1) jsem sestavila na základě příručky pro vyučující *Gender ve škole*, sestavenou Irenou Smetáčkovou. Konkrétně dle kapitoly *Pedagogická komunikace mezi vyučujícím a žáky*. Valdřová v ní rozděluje, popisuje vybrané oblasti genderově zatížené komunikace a často k nim přidává i příklady nevhodné komunikace z praxe. Pro ukázkou a vytvoření lepší představy jsem jich pár vybrala

- „*No jo, podívejte se, kluci, to je ta ženská logika, to je ten ženskej slepičí mozeček, to jsou ty ženský, a pak s nima máme my chlapi vydržet!*“
- „*A nyní něco, co bude zajímat zvlášt' dívky*“
- „*Kluci to pochopí, holky se to nabiflují!*“
- „*Postarám se o to, aby tu v příštím semestru žádná z vás neseseděla, protože tento obor není pro ženy, a o tom jsem přesvědčen.*“⁷²

Téměř v každé z vymezených oblastí, kde dochází k nerovnému přístupu udává takovéto příklady a přidává i rady, jak se nevhodnému vyjadřování vyhnout. Právě z těchto oblastí jsem vytvořila otázky tak, aby odpovědi odrážely, zda vyučující komunikují s žáky genderově rovně či ne. Na základě výsledků vyhodnotím, jak moc jsou studenti/tky vystavováni genderově zatížené komunikaci.

---

⁷² Valdřová in Smetáčková 2007

Oblasti jsou následující

- posilování dělby mužské a ženské role,
- posilování dělby obrazu mužského a ženského světa,
- ovlivnění hodnocení či přístupu během hodin postojem učitele k „mužskému či ženskému“ zaměření předmětu,
- ovlivnění pohlavím při chválení studentů,
- rozdílný postoj při napomínání a trestech,
- odlišný přístup na základě fyzické stránky, popřípadě vzhledu,
- poznámky, narážky se sexuálním podtextem a flirtování.⁷³

Studentům/tkám distribuovali po předchozí domluvě dotazníky vyučující. Tím jsem se vyhnula riziku, že bych výzkumné šetření nějak ovlivnila. Studenti reagovali pouze na základě dotazníku. Během šetření jsem dodržela etickou složku, vše bylo naprosto anonymní. Dotazníky studentům/tkám k vyplnění zadávali vyučující a vzhledem k faktu, že se odpovědi pouze zaškrtovaly, nebylo možné poznat, kdo jak odpověděl a to ani na základě znalosti písma. Stejně tak nebyl dle dohody žádný student nucen odpovídat, pokud se nechtěl šetření zúčastnit.

---

⁷³ Valdřová in Smetáčková 2007

8 Průběh vlastního výzkumného šetření

První část výzkumného šetření, jak již bylo napsáno v metodách, spočívala ve sběru a analýze dat. Knihovna na pedagogické fakultě i knihy ve studovně mi byly cenným zdrojem informací. Dalším důležitým zdrojem informací byl internet a odborné články i studie, které jsem tam získala.

Druhá část spočívala v rozhodnutí o zaměření výzkumného šetření. Měla jsem poměrně značné množství variant. Poměrně široké téma dávalo mnoho možností, jak výzkum zaměřit. Mezi zdroji, které jsem analyzovala byla i příručka „Gender ve škole“ (Příručka pro budoucí i současné učitele a učitelky). Tuto příručku sestavila Mgr. Irena Smetáčková z několika odborných článků. Mgr. Jana Valdřová Ph.D. zde popisuje různé typy genderově zatížené komunikace ze strany vyučujících. Právě tento článek mne inspiroval a rozhodla jsem se pro kvantitativní výzkum. Podle článku v příručce jsem sestavila dotazník pro studenty středních škol. Chtěla jsem se dozvědět, zda vyučující komunikují se studenty/ky s genderově rovně či nikoliv. Vybrala jsem několik oblastí a podle nich sestavila dotazník.

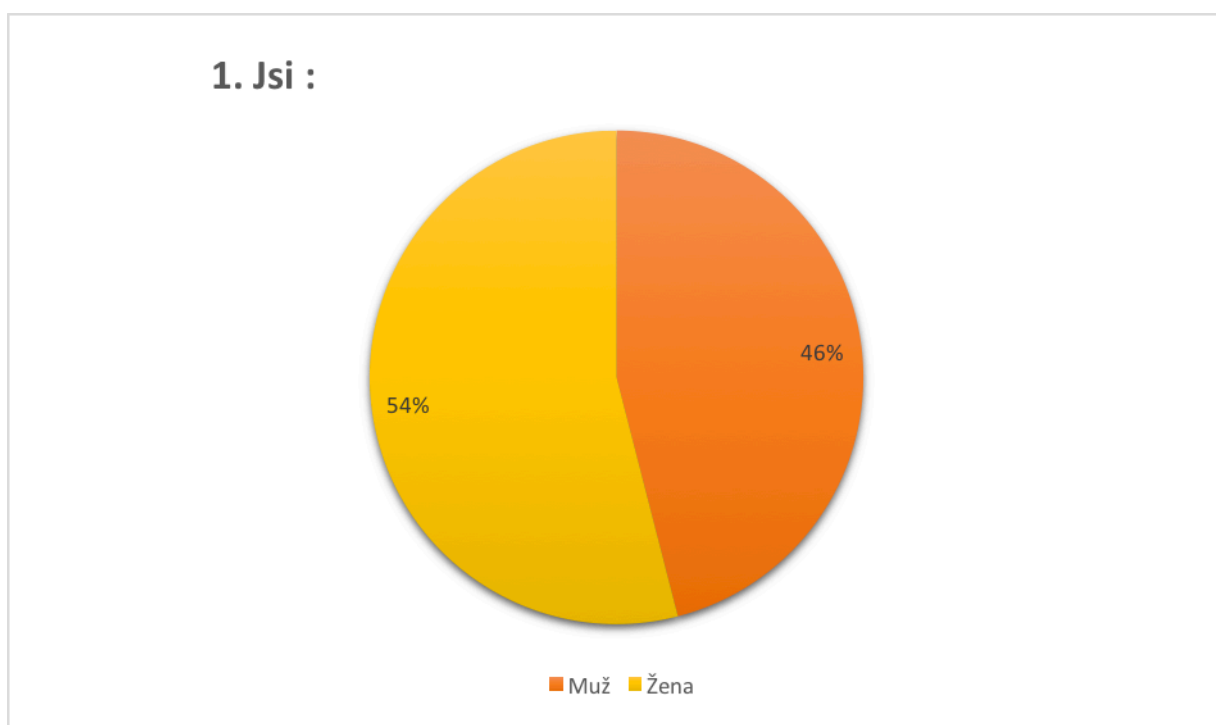
Třetí částí šetření bylo doručení dotazníků do škol, aby je studenti/ky vyplnili. Šla jsem do vybraných škol, všichni vyučující, se kterými jsem mluvila byli velmi vstřícní. Dohodli jsme se na podmínkách, které bylo třeba dodržet, jako naprostá anonymita a dobrovolné vyplnění. Ve velmi krátké době dali požadovanému počtu studentů dotazníky k vyplnění.

Ve čtvrté části výzkumného šetření jsem počítala a vyhodnocovala výsledky.

9 Výsledky

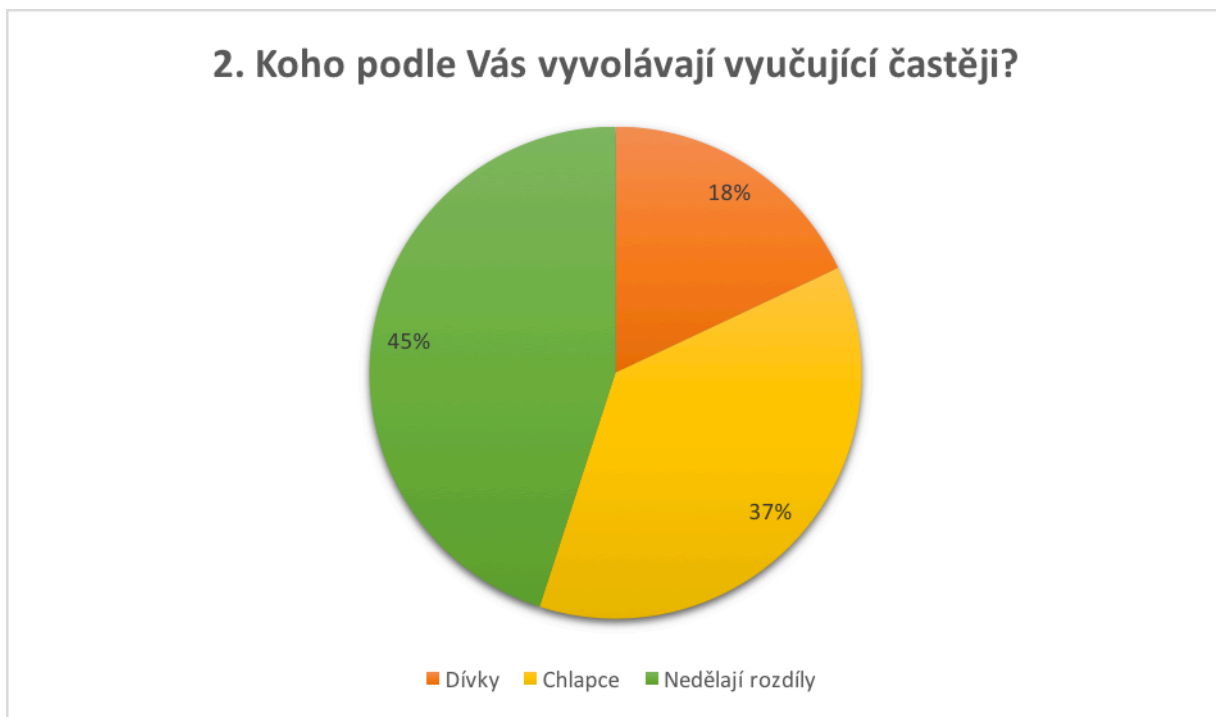
9.1 Výsledky dotazníků ze všech vybraných středních škol dohromady

Graf č. 1:

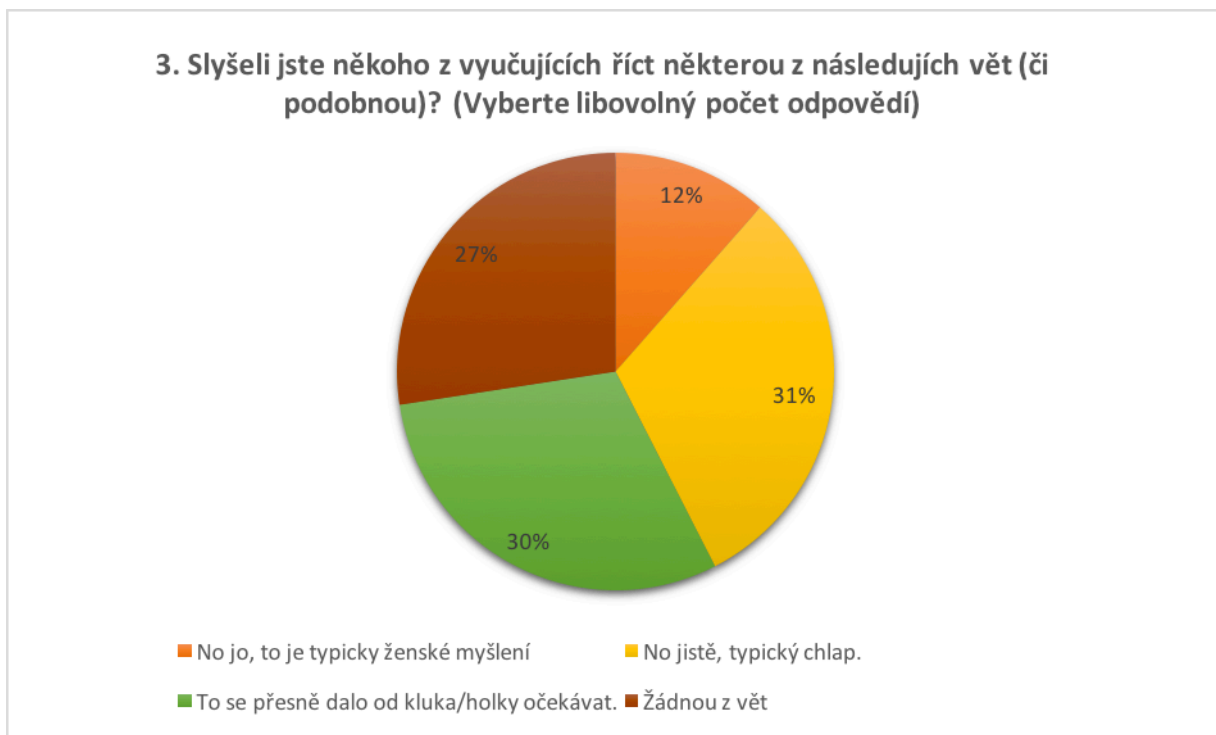
Jak již bylo zmíněno v charakteristice vzorku, dotazníkového šetření se zúčastnilo 54 dívek a 46 chlapců.

Graf č. 2:

Z grafů vyplývá, že vyučující téměř v polovině případů (45 %) nedělají rozdíly při vyvolávání mezi dívky a chlapci. Pokud již někoho upřednostňují, jsou to podle studentů/tek ze 37% častěji chlapci, dívky jsou upřednostňovány v 18% případů.

Graf č. 3:

Ohledně genderově necitlivých výroků, studenti/tky vypověděli, že ve 27% případech se jim vyučující zcela vyhýbají. Jak tedy můžeme pozorovat, 73 % odpovědí nemluvilo ve prospěch vyučujících a vhodné komunikace. Nejčastěji z nabídnutých možností jsou používány věty „*No jistě, typický chlap*“ (31 %) a „*To se přesně dalo od kluka/holky očekávat*“ (30 %). Nejméně naproti tomu zazněl výrok o „typickém ženském myšlení“ a to v 12 %.

Graf č. 4:

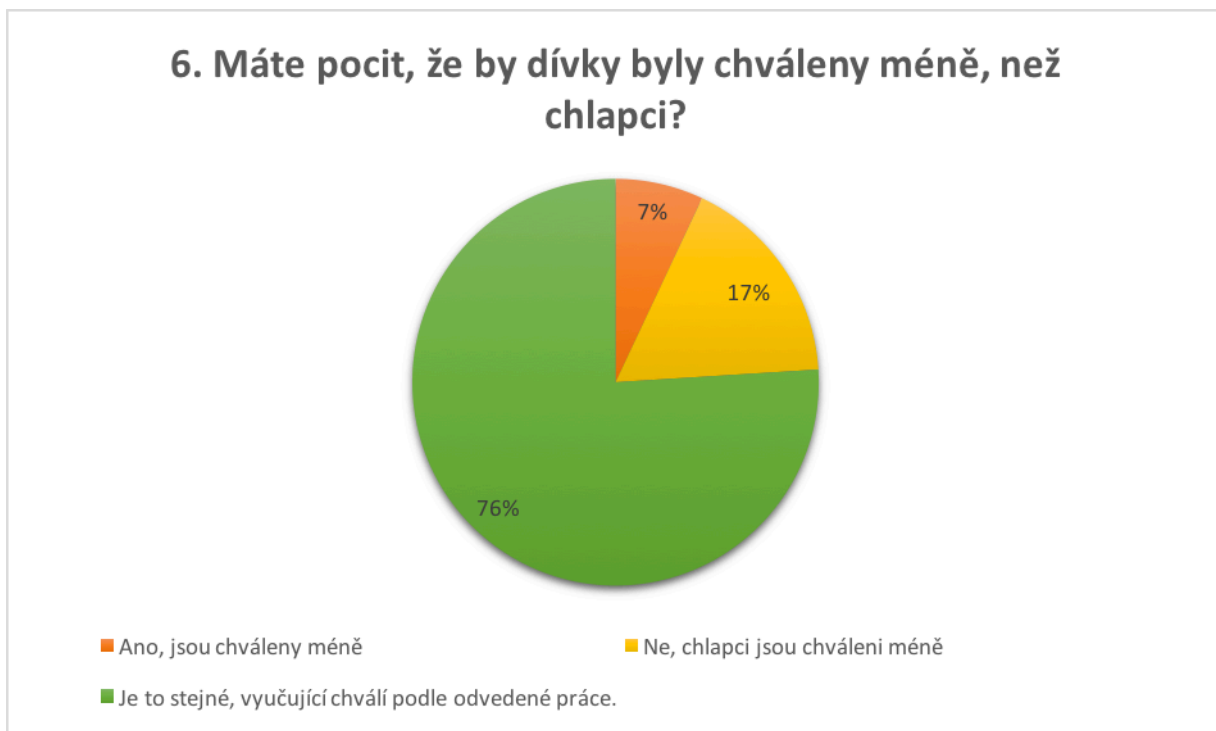
Studenti/tky zde vypověděli, že z drtivé většiny (79 %) vyučující výjimečně svými komentáři k probírané látce či situaci posilují dělbu mužské a ženské role. V 11% odpovědí poukazují na „holčičí či klučičí“ téma často. Pouze 10 % studentů/tek odpovědělo, že nezaznamenali tento výrok či jemu podobný.

Graf č. 5:

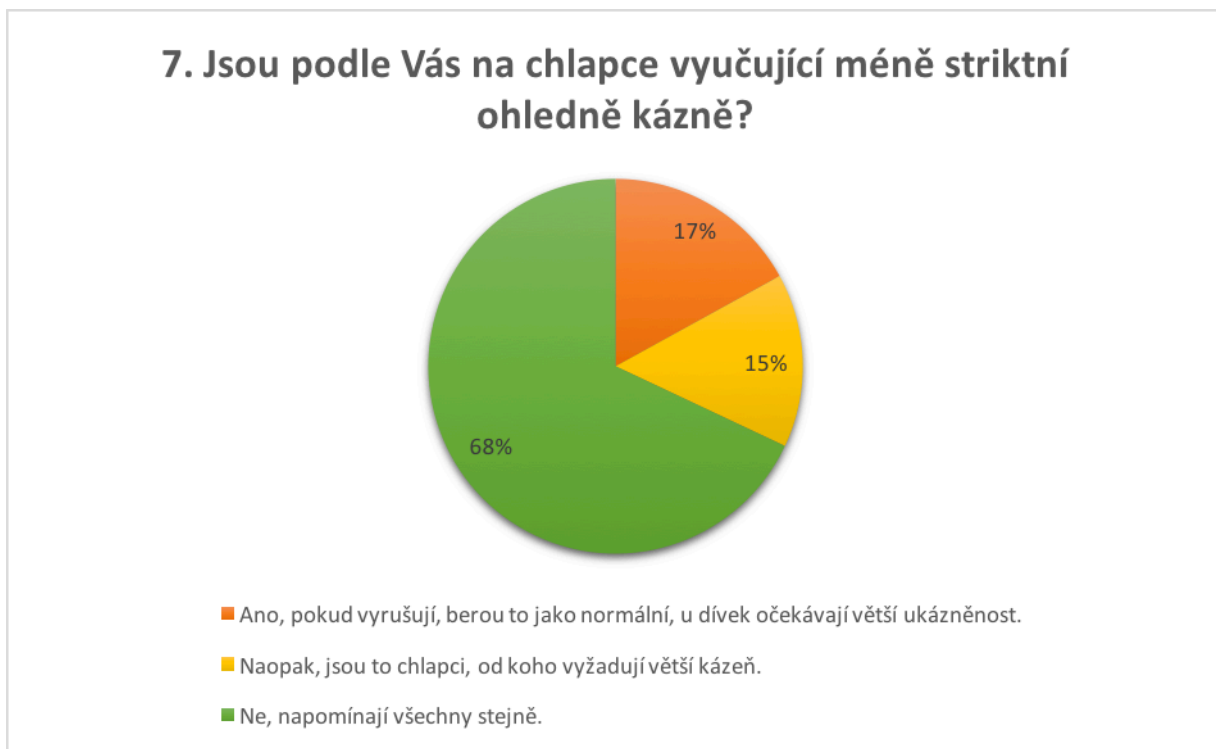
Z grafu vyplývá, že nadpoloviční většina tedy 63 % vyučujících nevystavuje studenty/ky genderovým stereotypům, které tvrdí, že dívky nejsou schopny stejného logického uvažování jako muži. 33 % z nich se výjimečně na toto téma vyjádří a podle 4% se to říká často.

Graf č. 6:

76 % z odpovědí mluví ve prospěch vyrovnaného přístupu ze strany vyučujících. Podle 7% studentů/tek jsou dívky chváleny méně, podle 17% jsou naopak méně chváleni chlapci.

Graf č. 7:

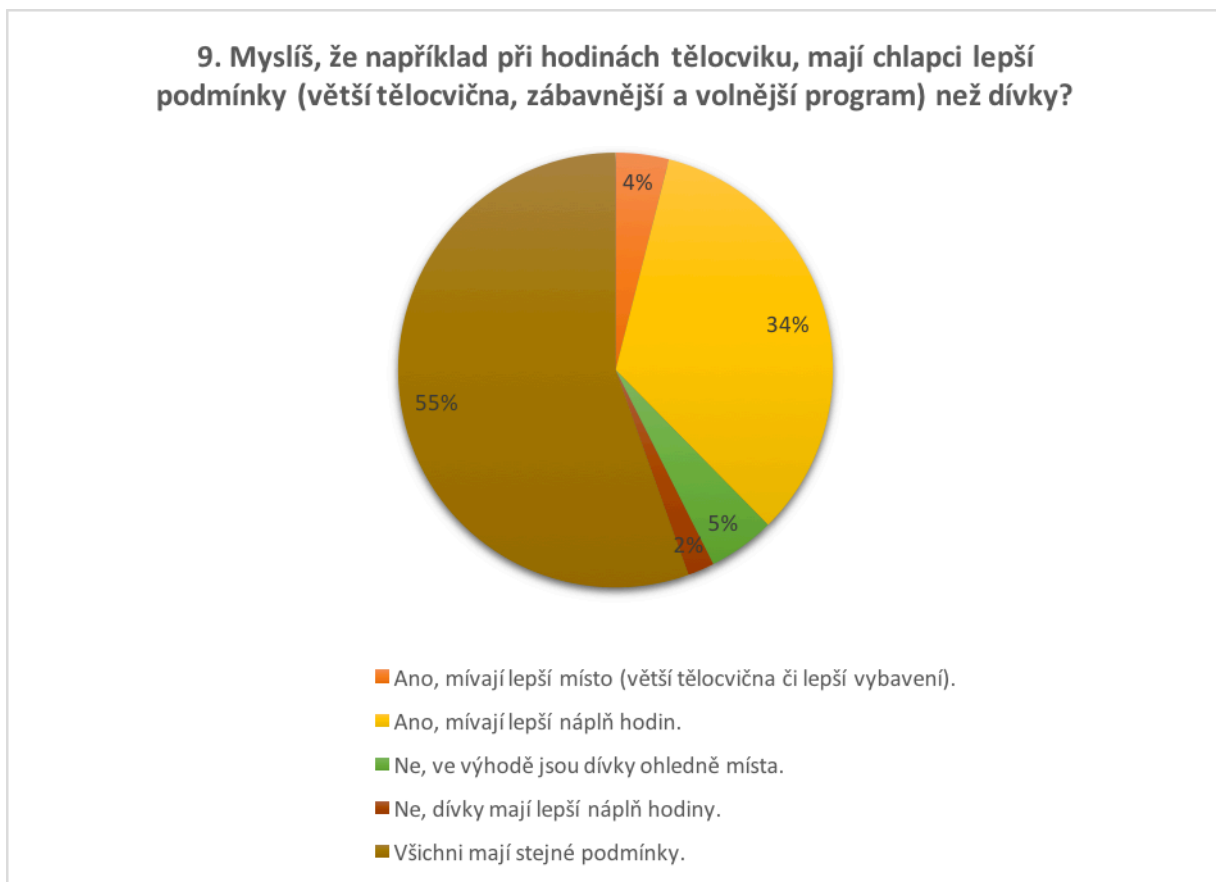
V 17% vyučující reagují na nekázeň chlapců jako na běžnou či očekávají od dívek lepší chování než od chlapců. Naproti tomu 15 % odpovědí tvrdí, že to jsou chlapci, od koho je vyžadována větší kázeň. 68 % studentů/tek však vypovědělo, že jsou požadavky ohledně kázně genderově nezátížené.

Graf č. 8:

Můžeme pozorovat, že odpovědi pouze ve 38% odpovídají v naprosto korektní vyjadřování vyučujících. Ve 39% studenti/ky byli poznámkami či vtipy pobaveni, dále v 16% jim zábavné nepřišly, ale nijak je nepohoršovaly či jim nepřipadaly nevhodné. Avšak v 7% se studenti/ky nejen nebavili, ale dokonce je považovali za nevhodné a nepříjemné.

Graf č. 9:

55 % respondentů/tek vypovědělo, že všichni mají během hodin stejné podmínky. Odpovědi však z 34% ukázaly, že chlapci mírají zábavnější náplň hodin, naproti tomu pouhá 2 % si myslí, že naopak dívky mají lepší hodiny. Ohledně místa či vybavení, 5 % odpovědí poukazovalo na to, že to jsou dívky, kdo je ve výhodě. Na výhody chlapců zde poukazují 4 % respondentů/tek.

Graf č. 10:

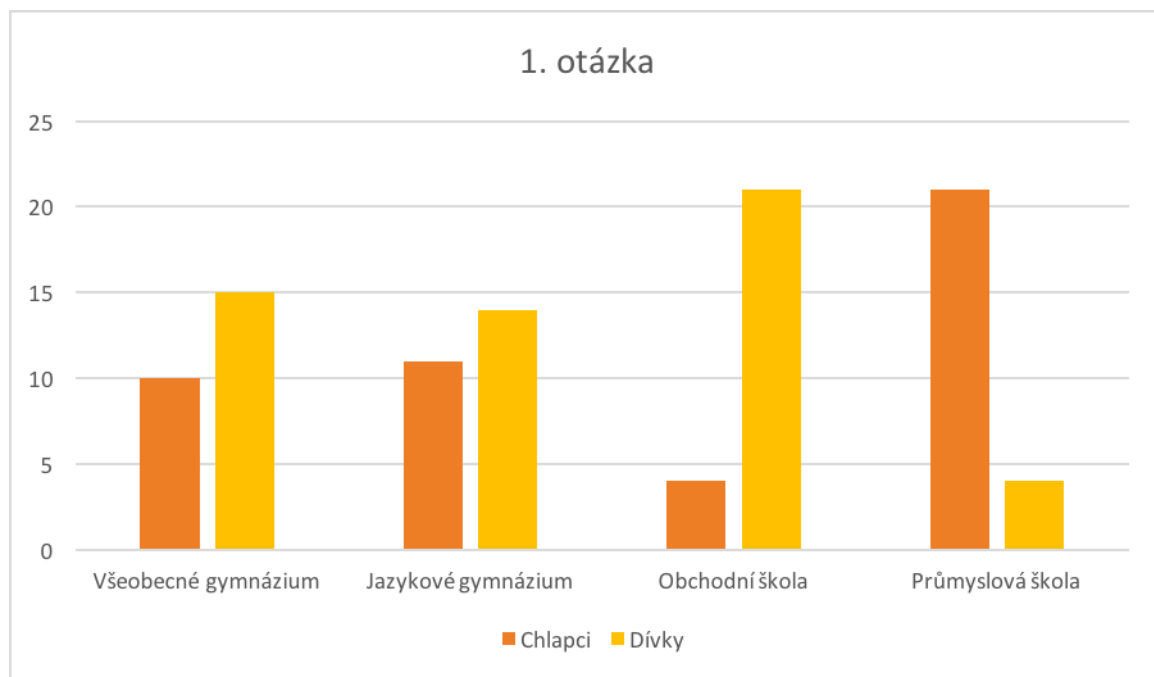
Můžeme pozorovat, že 60 % vyučujících je naprosto korektních ohledně posilování dělby ženské a mužské role. Výjimečně na ni poukazují podle 35% respondentů/tek. Zbýlých 5 % vypovědělo, že vyučující často naznačují, jaká bude budoucí role dívek jako matek či žen v domácnosti.

9.2 Vyhodnocení jednotlivých škol

Výsledky vyplněných dotazníků jsem musela také rozdělit podle jednotlivých škol. Vytvořila jsem grafy s výsledky každé z nich. Pro zodpovězení výzkumných otázek, ale nestačilo si pouze udělat obrázek o tom, které odpovědi v samostatných otázkách studenti/ky z každé školy zvlášť zaškrtovali. Bylo důležité zjistit přesně, jak jednotlivé školy uspěly v oblasti nezátížené komunikace. Nebylo možné pouze sečíst počty jednotlivých odpovědí, protože některé z nich mají jinou váhu ohledně rovnosti komunikace, než jiné. Proto jsem přidělila jednotlivým odpovědím v otázkách body a na základě jejich počtu pak vyhodnocovala. Tabulku s výpočty lze nalézt v příloze č. 4. Díky tomuto postupu jsem mohla ve výsledku rozdělit školy od té, kde byli

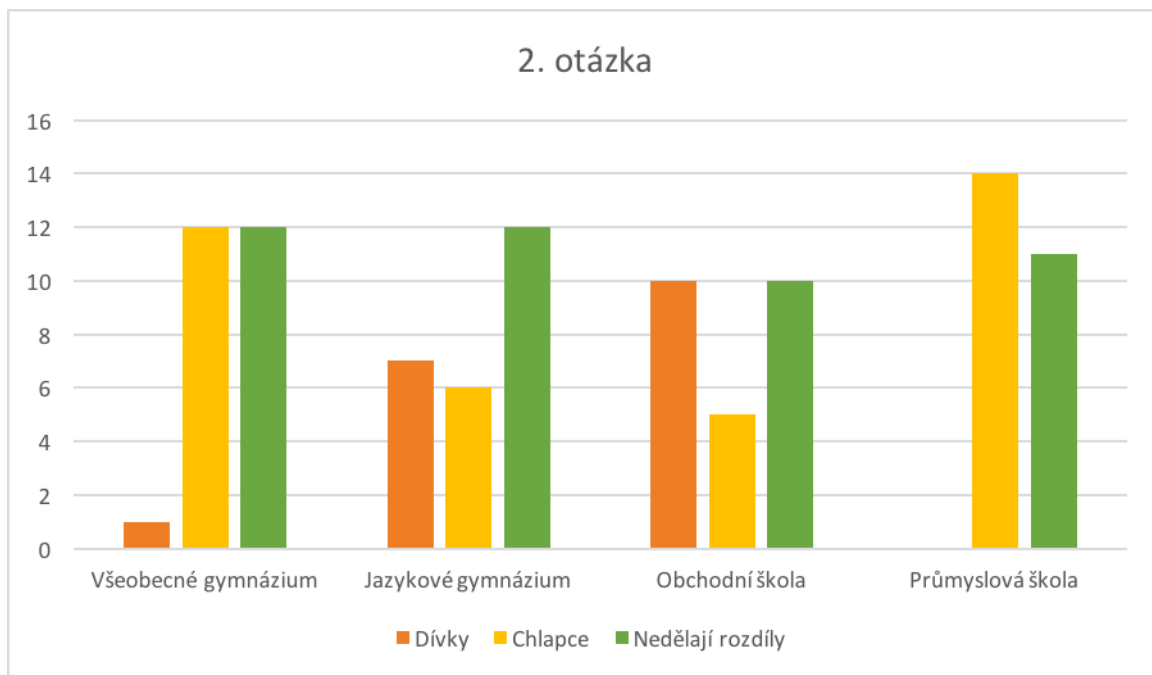
studenti/ky nejvíce chráněni před nerovným přístupem po tu, kde vyučující respektovali zásady genderové citlivé komunikace už podstatně méně.

Graf č. 11:

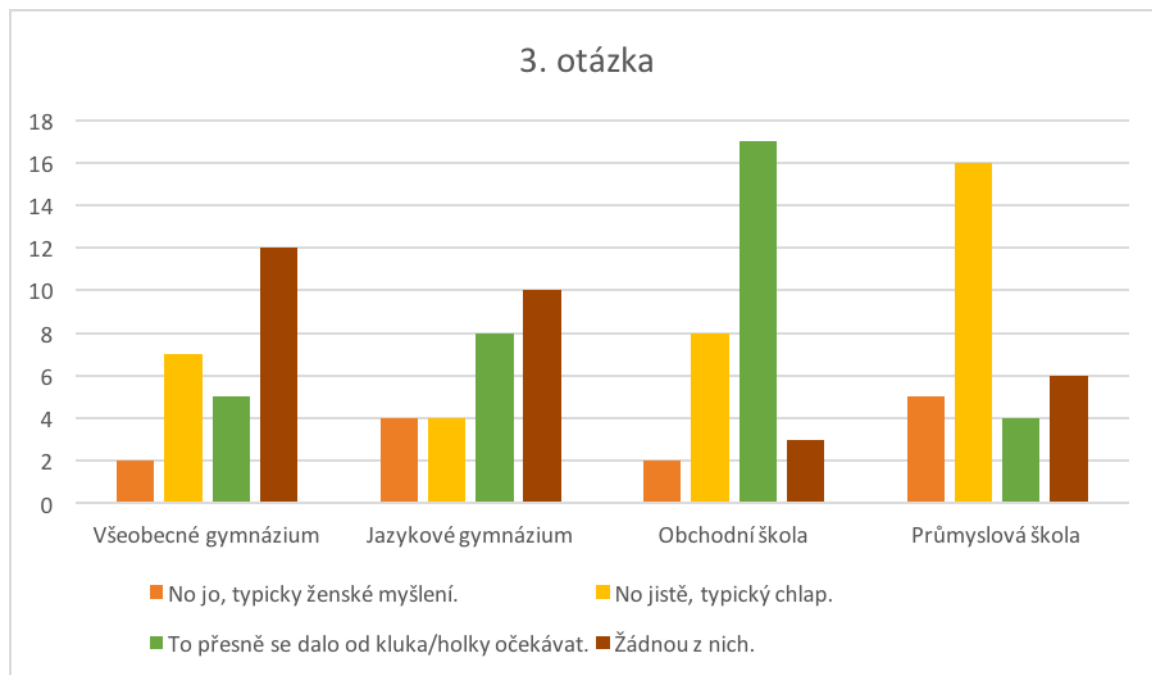
Ohledně počtu dívek a chlapců z jednotlivých sledovaných škol, vybrané třídy z všeobecného a jazykového gymnázia navštěvuje poměrně vyrovnaný počet dívek a chlapců. Konkrétně třídu z všeobecného gymnázia navštěvuje 10 chlapců a 15 dívek, třídu z jazykového 11 chlapců a 14 dívek. Naproti tomu, třída z obchodní školy má výrazné zastoupení dívek (21) a podstatně menší počet chlapců (4). Třída z průmyslové školy má naopak vysoký počet chlapců (21) a zase dívek je méně (4).

Graf č. 12:

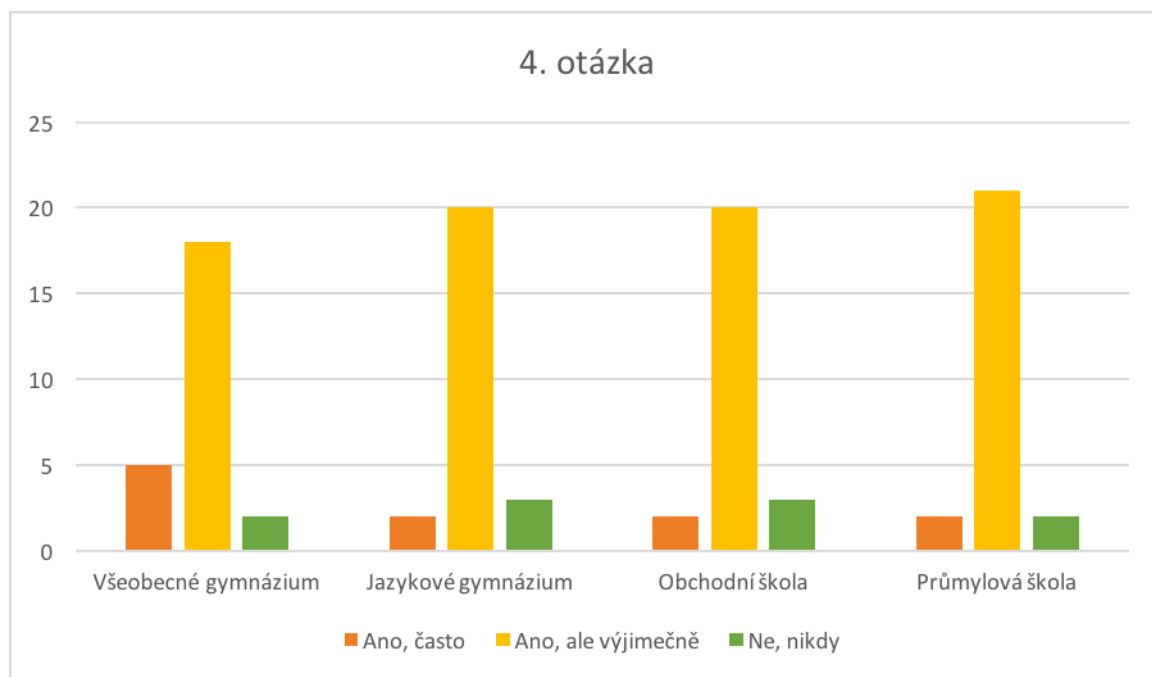
Podle výsledků ohledně rozdílů při vyvolávání studentů/tek je jazykové gymnázium nejvíce korektní. Dalším v pořadí je všeobecné gymnázium, zde můžeme pozorovat, že odpovědi vypovídající o upřednostňování chlapců jsou stejně časté (12), jako ty, podle kterých vyučující nedělají rozdíly (12). Třetí v pořadí je obchodní škola a poslední je škola průmyslová.

Graf č. 13:

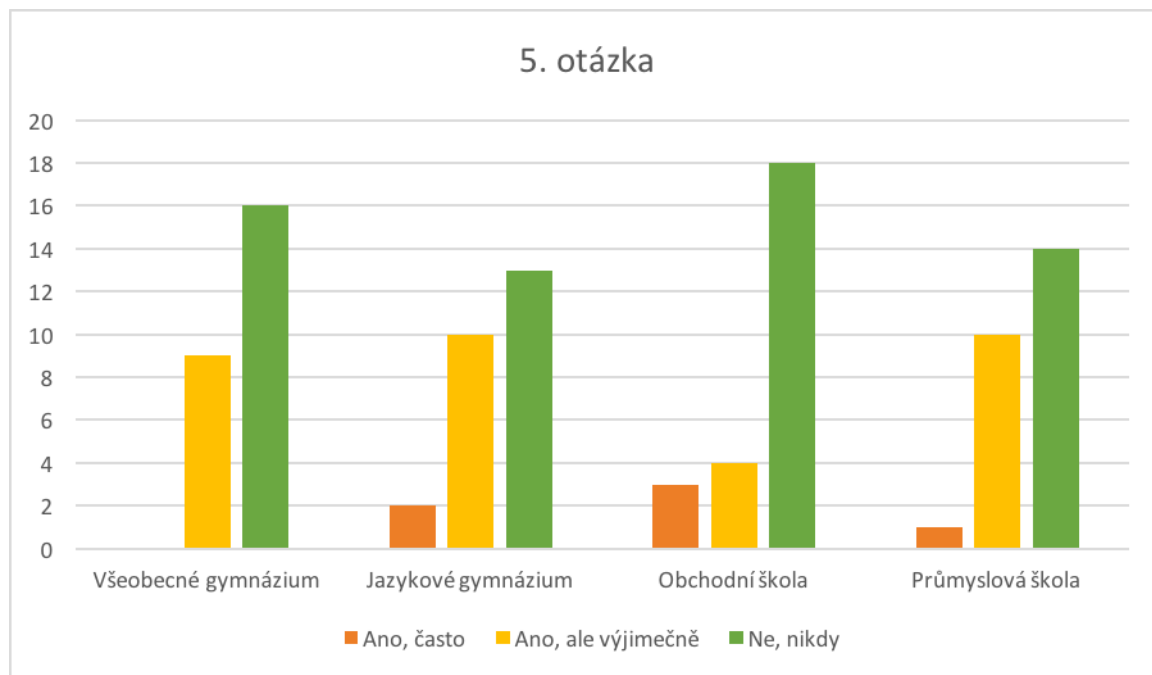
Z grafu vyplývá, že nejčastěji podle studentů užívají vyučující navržené věty na obchodní škole, dále pak na škole průmyslové. Na těchto dvou můžeme sledovat, že na obchodní pouze tři studenti/ky vypověděli, že nezaznamenali žádnou z nich. U průmyslové se jednalo už o vyšší číslo, ale stále poměrně malé (šest odpovědí). Naproti tomu se vyučující hodně vyhýbají těmto genderově zatíženým výrokům na jazykovém gymnáziu (10) a nejvíce na všeobecném (12). Nesmíme opomenout, že u této otázky bylo možné zaškrtnout více odpovědí. Z každé gymnazijní třídy se vrátil jeden dotazník s více odpověďmi. Oba tyto dotazníky měly po dvou zaškrtnutých odpovědích. Na průmyslové škole to bylo pět dotazníků, z toho jeden respondent zaškrtnul všechny tři možnosti. Z obchodní školy to byly tři dotazníky, dva dotazníky se všemi třemi větami.

Graf č. 14:

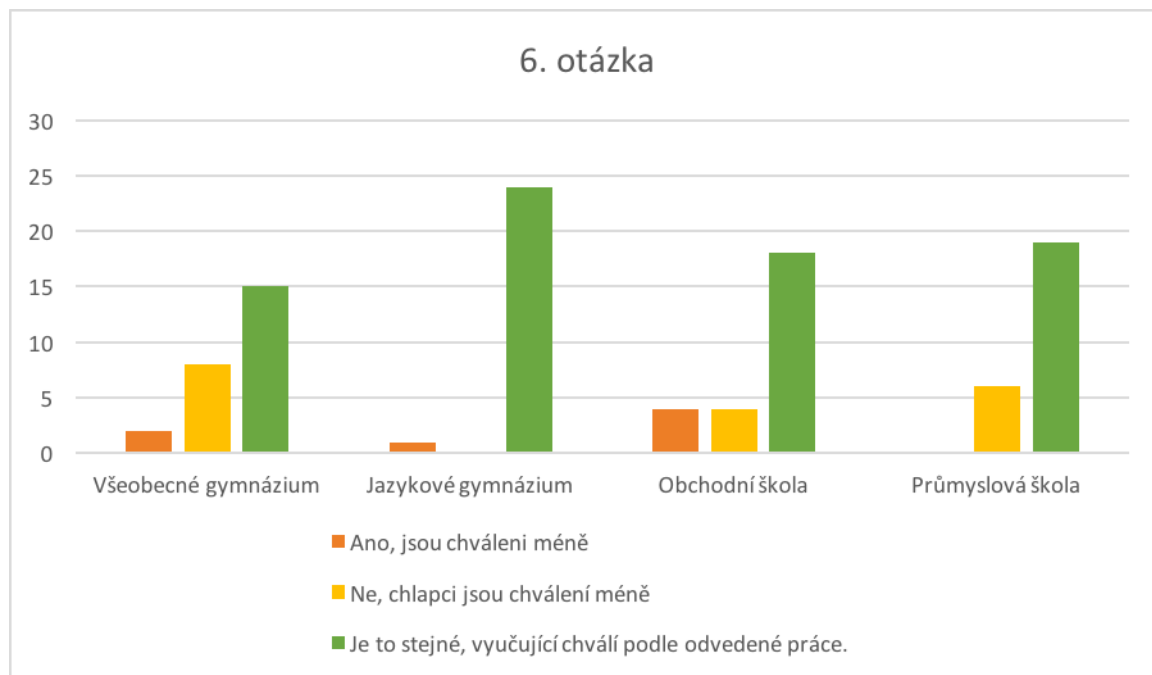
Můžeme vidět, že vyučující se ke komentování tématu hodiny jako spíše „holčičím či klučičím“ vyjadřují jen výjimečně, je to nesporně nejčastější odpověď. Všeobecné gymnázium má zde nejvyšší počet odpovědí (5), že takto komentují látku často. Naproti tomu nejlépe dopadlo jazykové gymnázium a obchodní škola, kde pouze dva/ě studenti/ky zaškrtnli odpověď „ano často“. Průmyslová škola má shodně také dvě odpovědi říkající, že na ně poukazují často, avšak nižší počet odpovědí „ne, nikdy“.

Graf č. 15:

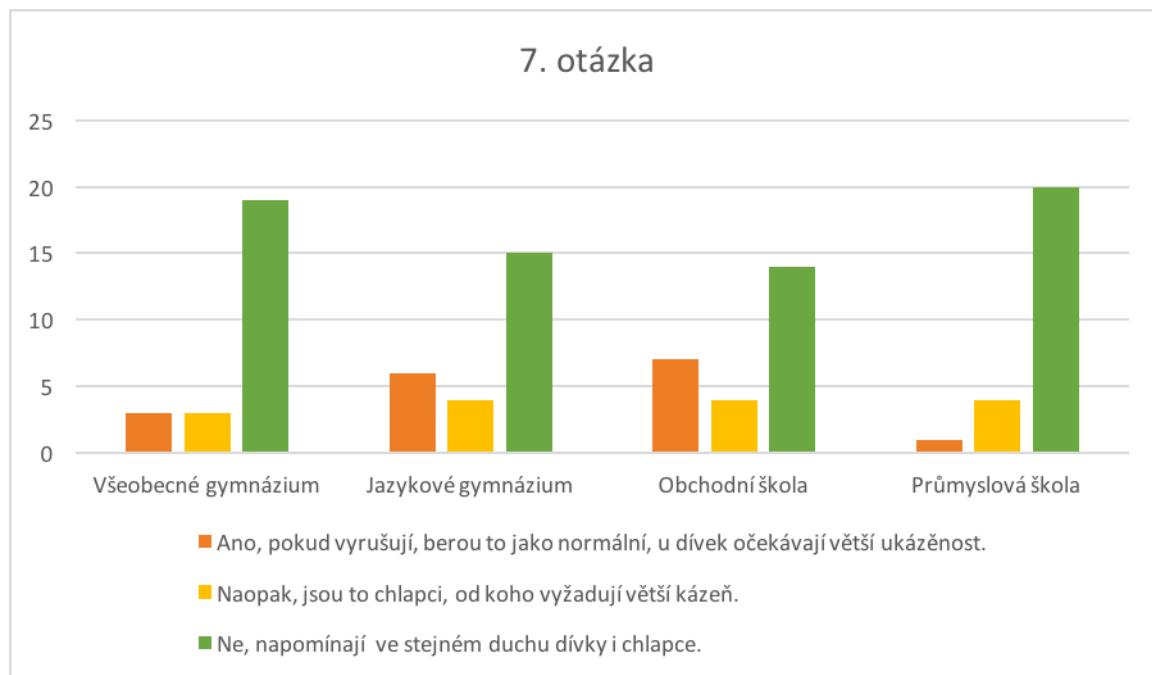
Zde jsou výsledky příznivé, vyučující se chovají podle studentů/tek ve velkém měřítku naprosto korektně. Studenti/tky dle dotazníku nezaznamenávají stereotypní poznámky o horších předpokladech dívek pro předměty vyžadující logické myšlení. Nejlépe dotazníky vypovídaly pro všeobecné gymnázium, kde nikdo neodpověděl, že by tyto poznámky slychal často. Naopak, 16 studentů/tek zaškrtnulo odpověď „ne, nikdy“ a devět odpovědí bylo, že výjimečně. Následně pro obchodní školu, kde sice „ne, nikdy“ převažovalo nad všeobecným gymnáziem, avšak byl zde nejvyšší počet odpovědí „ano, často“, což bylo v odpovědích třikrát. Třetí v pořadí byla průmyslová škola a nejčastěji zaznamenávají studenti/tky poznámky na téma těchto předsudků na jazykovém gymnáziu.

Graf č. 16:

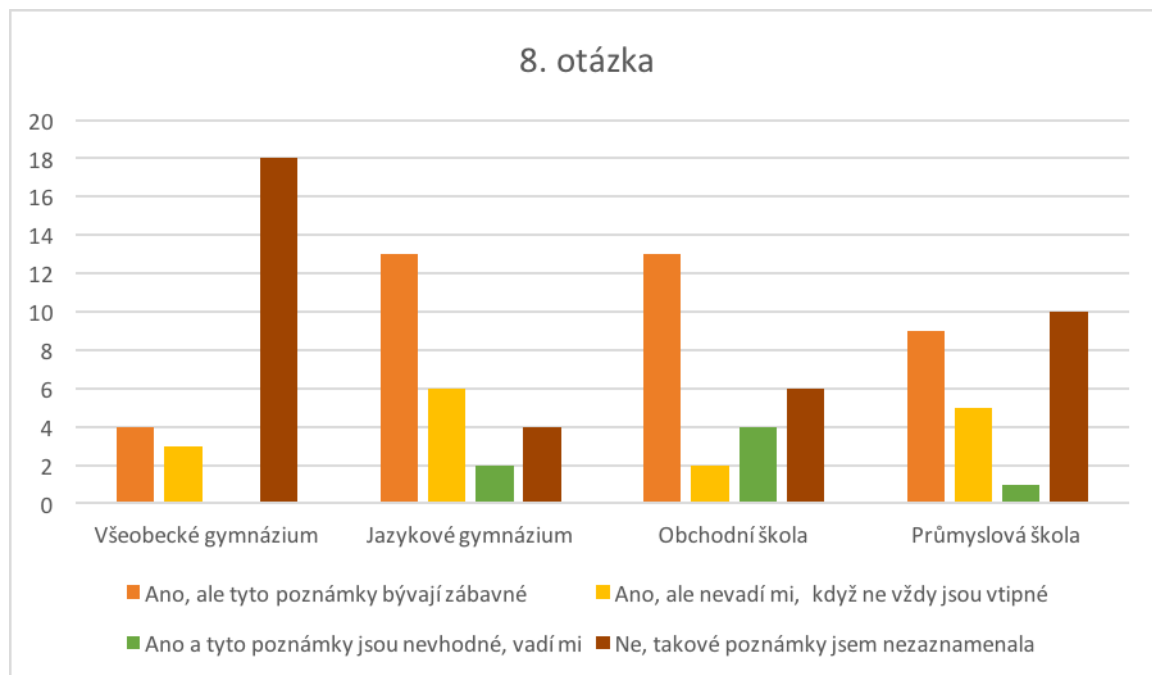
Z grafu vyplývá, že z většinové části na žádné ze sledovaných škol vyučující výrazně neupřednostňují chlapce či dívky při pochvalách. Nejlépe ve výsledku dopadlo jazykové gymnázium, zde odpovědělo 24 studentů/tek odpovědělo, že vyučující chválí podle odvedené práce. Po jazykovém gymnáziu je průmyslová škola (19 odpovědí), následně obchodní (18) a nakonec všeobecné gymnázium, kde tuto možnost zaškrtno jen 15 studentů/tek. Všeobecné gymnázium má navíc poměrně vysoký počet odpovědí, podle kterých vyučující při pochvalách upřednostňují buď dívky nebo chlapce.

Graf č. 17:

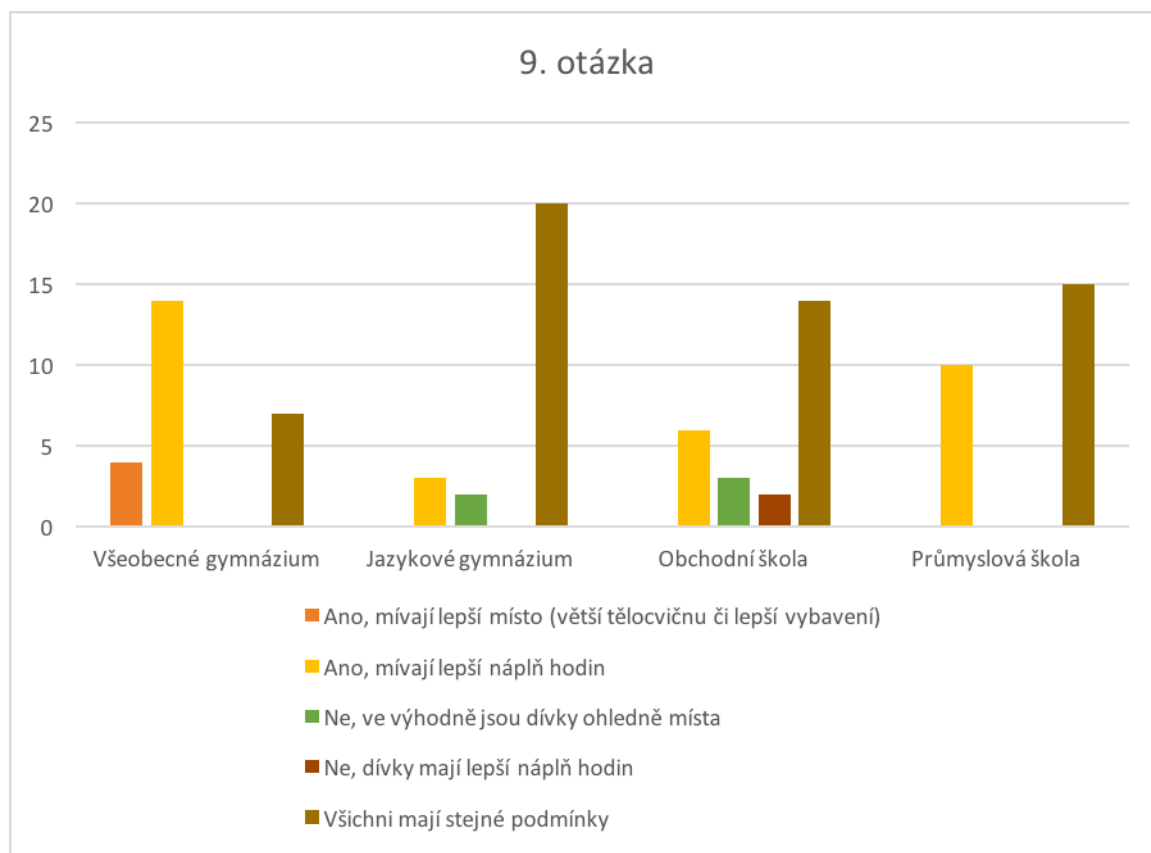
Na grafu vidíme, že učitelé očekávají stejnou ukázněnost od chlapců i dívek nejvíce na průmyslové škole (20 odpovědí), poté na všeobecném gymnáziu (19) a následně na jazykovém (15). Nejvíce se podle výsledků zdá přístup nerovný na obchodní škole (14). Druhou nejčastější odpovědí bylo, že vyučující očekávají větší ukázněnost od dívek. Nejčastěji tak studenti/ky odpovídali na obchodní škole (sedm odpovědí) a na jazykovém gymnáziu, kde tuto odpověď zaškrtnuli šestkrát.

Graf č. 18:

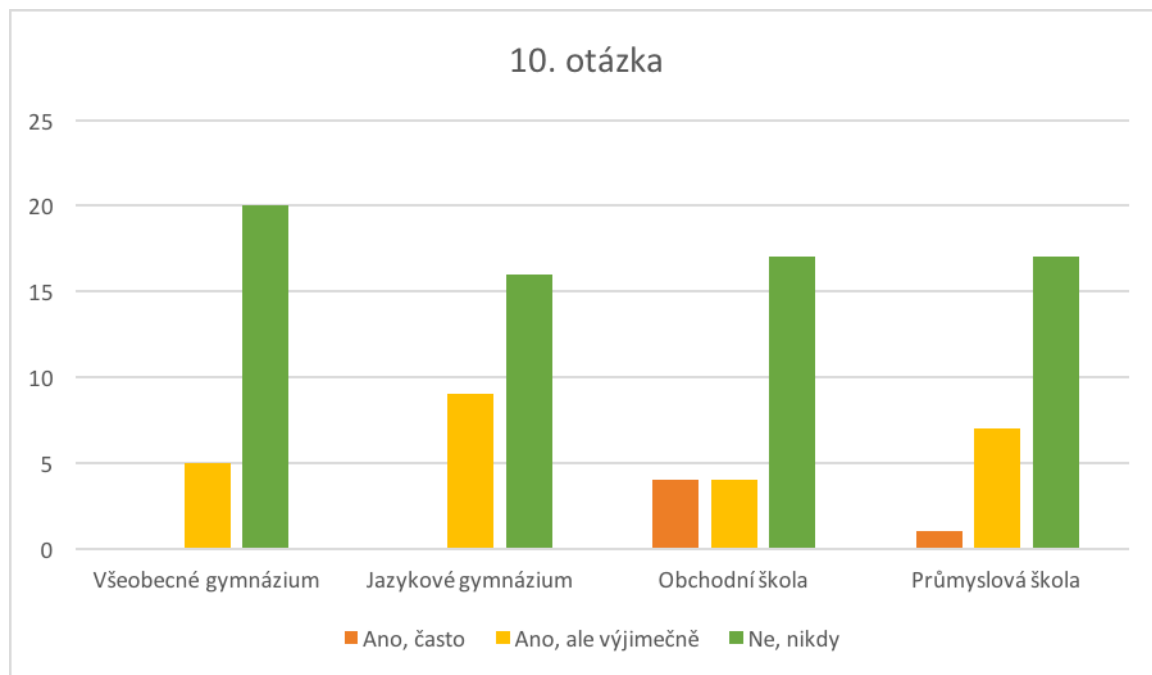
Můžeme sledovat, že všeobecné gymnázium prospělo nejlépe, v grafu je zjevné, že 18 odpovědí mluvilo pro naprosto korektní vyjadřování vyučujících. Další škola je průmyslová, zde odpovědělo 10 studentů/tek, že takové poznámky nezaznamenali. Po ní následovala škola obchodní (6) a nakonec jazyková (4). Na grafu můžeme sledovat, že studentům/tekám připadají poznámky vyučujících zábavné, což je druhá nejčastější odpověď. Právě třída jazykového gymnázia a obchodní škola mají nejvíce těchto odpovědí, shodně 13 studentů/tek z každé třídy. Zároveň však obchodní škola má nejvyšší počet odpovědí (4), že poznámky jsou nevhodné a studentům/tekám vadí.

Graf č. 19:

V této otázce dotazníků prospělo nejlépe jazykové gymnázium, zaškrtnuto bylo 20 odpovědí, říkajících, že všichni měli stejné podmínky, druhá v pořadí byla průmyslová škola (15), třetí obchodní škola (14) a poslední všeobecné gymnázium se sedmi zaškrtnutými odpověďmi pro stejné podmínky. Nejčastější odpovědí po této byla, že chlapi mívají lepší náplň hodin, konkrétně třída všeobecného gymnázia ji zaškrtila hned ve 14ti dotaznicích. Dále byla zvolena studenty/tkami z průmyslové školy desetkrát a za zmínku ještě stojí obchodní škola, kde bylo 6 těchto odpovědí.

Graf č. 20:

V grafu můžeme sledovat, že nejrovnější přístup bez předčasného vymezení genderové role pro dívky, dodržují vyučující na všeobecném gymnáziu. Dvacet studentů/tek zde odpovědělo, že poznámky či náznaky toho typu vůbec nikdy nezaznamenali. V této otázce byl pro vyhodnocení nezbytný právě již zmiňovaný bodový systém, neboť hned druhá škola s nejčastější odpovědí „ne nikdy“ byla obchodní. Ta však dopadla podle výsledků nejhůř, neboť má naproti zde hned čtyři studenti/tky vypověděli, že vyučující poukazují často na případné budoucí role dívek.

10 Shrnutí výzkumného šetření

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zdali vyučující na sledovaných středních školách dostatečně dodržují zásady genderově rovné komunikace. Byly stanoveny dvě výzkumné otázky, jež jsem se snažila během šetření zodpovědět.

- **Dodržují pedagogové/žky na středních školách zásady genderově citlivé a rovné komunikace?**

Na základě vyplněných dotazníků jsem vyhodnotila, že v průměru téměř polovina (48,6%) odpovědí vypovídá o tom, že vyučující dodržují zásady genderově citlivé a rovné komunikace.

Mezi velice pozitivní výsledky by se nepochybně daly zařadit otázky č. 5, 6, 7, 9 a 10. Zde v průměru 63,6% zaškrtnutých odpovědí vypovídalo o naprosto korektním přístupu vyučujících. Naproti tomu, otázky č. 8, 3 a 2 měly v průměru pouze 25% odpovědí, podle kterých vyučující mají vhodný přístup.

Můžeme tedy říci, že jsou určité oblasti, kde vyučující přistupují ke studentům/tkám korektně a nevystavují je zbytečně genderově necitlivé komunikaci. Avšak i nadále jsou oblasti, kde by se měly zásady dodržovat mnohem důsledněji. Až po té budeme moci říct, že vyučující opravdu dodržují zásady genderově rovné a citlivé komunikace.

- **Jsou studenti/tky tříd s výrazně vyšším zastoupením jednoho pohlaví častěji vystavováni/y genderově zatížené komunikaci?**

Jak je již výše popsáno, třídy s rovnoměrným zastoupením jsou ze všeobecného a jazykového gymnázia. Třídy s výrazně vyšším počtem jednoho z pohlaví jsou z průmyslové a obchodní školy.

Tabulka č. 2: Výsledné pořadí sledovaných škol podle genderově korektní komunikace

Pořadí	ŠKOLY	BODY
1.	Všeobecné gymnázium	333
2.	Jazykové gymnázium	349
3.	Průmyslová škola	359
4.	Obchodní škola	376

Podle tabulky vidíme, že odpovědi studentů/tek ze třídy všeobecného gymnázia, kde bylo poměrně rovnoměrné zastoupení dívek (15) a chlapců (10), poukazovaly na genderově nejméně zatížený přístup vyučujících. Na všeobecném gymnázium by bylo podle výsledků třeba zapracovat na oblasti

- odlišného přístupu na základě fyzické stránky, popřípadě vzhledu (otázka č. 9).
- posilování dělby obrazu mužského a ženského světa (otázka č. 4)

V pořadí druhou školou s nejkorektnějším přístupem vyučujících je jazykové gymnázium, kde je 14 dívek a 11 chlapců. Podle grafů vyučující komunikují nejméně citlivě v oblasti

- poznámky, narážky se sexuálním podtextem a flirtování (otázka č. 8)
- ovlivnění hodnocení či přístupu během hodin postojem učitele k „mužskému či ženskému“ zaměření předmětu (otázka č. 5)

Třetí školou je průmyslová, zde už studenti/tky zaškrtovali častěji odpovědi vypovídající o nekorektní komunikaci ze strany vyučujících. Oblasti s nejméně korektním přístupem podle odpovědí byly

- posilování dělby obrazu mužského a ženského světa (otázka č. 3 a 4)

- ovlivnění hodnocení či přístupu během hodin postojem učitele k „mužskému či ženskému“ zaměření předmětu (otázka č. 5)

Školou s nejvíce genderově zatíženými odpověďmi byla Obchodní škola, zde se ukázalo na několika otázkách, že vyučující nepřistupují ke studentům dostatečně nestranně. Krizovými oblastmi jsou

- rozdílný postoj při chválení a trestech (otázka č. 7)
- posilování dělby mužské a ženské role (otázka č. 10)

Můžeme sledovat, že obě dvě třídy s poměrně vyrovnaným počtem dívek a chlapců jsou podle svých odpovědí nejméně vystavovány od vyučujících genderově nerovné komunikaci a předsudkům. Odpovědí na výzkumnou otázku je tedy ano. Studenti/ky tříd s výrazně vyšším zastoupením jednoho pohlaví jsou častěji vystavováni/y genderově zatížené komunikaci.

11 Diskuze

V teoretické části, konkrétně v kapitole 3.2.2 *Genderové zastoupení studentů* je text doplněn tabulkou. Tabulka (č.1) číselně popisuje studující středních škol podle oborů v akademickém roce 2011/2012. Informace v ní obsažené jsou pro dokreslení tématu popisovaném v kapitole nepochybně přínosné. Je však nutné zmínit demografickou stránku věci. Zdroj se nezmiňuje o počtu mužů a žen v přibližně vyhovujícím věku v populaci. Na stránkách českého statistického úřadu se uvádí, že v tom roce byl počet mužů ve věku 14-20let mírně vyšší, než žen.⁷⁴ Tento fakt tedy jistě mohl v jistých ohledech ovlivnit výsledky, které jsou v tabulce vypsány.

V části s výsledky výzkumného šetření, je třeba u dotazníkového šetření (dotazník v příloze č. 1) zmínit otázku číslo 2. Zde se musí nepochybně vzít v úvahu fakt, že do výzkumu byly zapojeny dvě třídy s výrazně rozdílným zastoupením dívek a chlapců. Na základě této skutečnosti je tedy možné, že to mohlo jejich názor zkreslit bez ohledu na genderově citlivý přístup vyučujících. Třetí z nabízených možností odpovědi v otázce je „nedělají rozdíly“, což mělo studenty navést, aby neodpovídali na četnost vyvolávání na základě možnosti podle počtu studentů/tek ve třídě, ale podle toho, zda vyučující neupřednostňuje jedno pohlaví. Bývalo by však bylo nepochybně na místě otázku lépe formulovat, čímž by se podstatně snížila šance rizika nesprávného pochopení.

Jak je již několikrát řečeno, výzkumný vzorek byli studenti/ky. Důvody tohoto rozhodnutí jsou popsány v kapitole č. 5 *Charakteristika výzkumného vzorku*. Avšak i u studentů/tek bylo jisté riziko zkreslení. Otázka z dotazníku č. 6, je právě tou otázkou, kde perspektiva studentů/tek mohla značně ovlivnit relevantnost odpovědi. Otázkou bylo, zda jsou dívky chváleny méně, než chlapci. První možnost potvrzovala, že jsou chváleny méně. Druhá, že méně jsou chválení chlapci. Podle třetí možnosti, byl přístup stejný a vyučující chválí studenty podle odvedené práce. U této otázky je poměrně malá

---

⁷⁴ Český statistický úřad: Genderové statistiky [online]. [cit. 2016-03-14].

šance nesprávného pochopení. Rizikem zde je, zda jsou ochotni si připustit možnost, že by si pochvalu v některých případech skutečně dostatečně nezasloužili. Pokud totiž nejsou, nebyla jejich odpověď vypovídající o genderově nerovném přístupu vyučujících, nýbrž o nich.

Ojediněle mi studenti/tky k otázkám připsali svůj vlastní komentář či poznámku. Nejvíce mne zaujala poznámka jednoho studenta z průmyslové školy. Připsal ji k otázce č. 5 o poznámkách vyučujících zbarvenými předsudky, ohledně horšího logického uvažování dívek. Dotyčný zaškrtnl odpověď „ano, výjimečně“ a vedle přidal komentář „, spíš se ptají, zda pochopily látku“. Jak jsem si díky ní uvědomila, vyučující běžně nemusí být genderově necitliví, chtějí třeba jen dívkám poskytnout větší podporu. Avšak i to nejspíš vychází z předpokladu, že dívky rozumí látce vyžadující logické uvažování hůř, než chlapci. Poznámka mne ale inspirovala, určitě by bylo přínosné, vybrat v budoucnu pár studentů pro kvalitativní výzkum této problematiky

9. otázka bylo zajímavá, hlavně kvůli výsledkům všeobecného gymnázia. Jak je již zmíněno, celý výzkum proběhl v Táboře, který je navíc městem, kde žiji. Díky tomu se znám s mnoha absolventy a na základě rozhovorů s nimi, mohu potvrdit, že si studentky i studenti už poměrně dlouho dobu myslí, že chlapci mívají čas od času výhody při hodinách tělesné výchovy ohledně místa či náplně hodin.

Dále bych ráda zmínila, že mne skutečně příjemně překvapilo, že studenti/tky mi všechny dotazníky vyplnili poctivě a bez chyb. Místy si rozmysleli dvakrát odpověď, ale žádný z dotazníků neměl vynechanou otázku ani nebyl jakkoliv znehodnocen. Podle mého názoru na tom mělo několik podíl hned několik věcí. Studentům/tkám byl dotazník zadán během hodiny, nebyla to tudíž pro ně práce navíc. Otázky i odpovědi byly stručné, proto nebylo zdlouhavé je vyplnit a až na výše popsání příklady snad nebyl problém otázky pochopit.

Ohledně aplikovatelnosti výsledků, zde se jedná pouze o pilotáž na jednom městě a vybraných školách. Výsledky rozhodně nejsou aplikovatelné na všechny vyučující na středních školách. Pro takové závěry by bylo třeba přidat podstatně více měst a škol,

které budou mimo jiné mít rozmanitější zaměření, protože v mém šetření například nebyla ani jedna škola typu učiliště či soukromá.

12 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala tématem genderu a s ním souvisejícími pojmy, jako genderové role, identita, stereotypy. Snažila jsem se ve zkratce přiblížit dlouhou cestu, kterou už ženy za rovnoprávností s muži urazily, ale zároveň upozornit na fakt, že ještě zdaleka nejsou v jejím cíli.

Stěžejní část práce byla zaměřena na gender v oblasti vzdělávání. Věnovala se genderově citlivé komunikaci ze strany vyučujících i genderovému zastoupení vyučujících a studentů/tek, především na středních školách.

Cílem práce bylo vysvětlit a upřesnit termín gender a s ním související pojmy, dovoluji si zhodnotit, že tento cíl se povedlo splnit. Druhým cílem bylo zjistit analýzu úrovně genderově citlivé komunikace ze strany vyučujících v několika různých oblastech, ve kterých lze nerovné přístupy k žákům pozorovat. Vymezila jsem oblasti, které bývají rizikové a podle nichž by se tato situace dala zhodnotit. Podle výsledků z dotazníků se ukázalo, že vyučující převážně komunikují se studenty/tkami citlivě, avšak nepochybně je zde stále prostor ke zlepšení jejich přístupu. Zvláště v některých z vybraných oblastí, se ukázalo průřezem ze vše čtyř škol, že by bylo jistě ještě co zlepšovat. Stejně tak se ukázalo, že vyučující na sledovaných školách s výraznějším zastoupením jednoho či druhého pohlaví se častěji uchylují k genderově nekorektní komunikaci. Domnívám se tedy, že i zde se podařilo dosáhnout vytyčeného cíle a dostatečně zmapovat situaci sledovaných škol.

Považuji zaměření výzkumného šetření za důležité a dovoluji si navrhnout širší výzkum, který nebude jako mé výzkumné šetření omezen pouze na pilotáž na jednom městě, ale bude proveden celoplošně. Právě vyučující jsou jedním z hlavních faktorů, který ovlivňuje příští generace, tudíž by bylo nepochybně na místě, abychom věděli víc o jejich přístupu ke studentům/tkám. Důsledky dlouhodobého špatného přístupu mohou být velice široké, tudíž je nepochybně na místě nekorektní a nerovný přístup maximálně eliminovat.

Věřím, že bakalářská práce může jejím čtenářům pomoci rozšířit povědomí o genderu a bude pro ně přínosem.

Použitá literatura a prameny

- BABANOVÁ, A., BOSNIČOVÁ, N., CIPROVÁ, K. et al. *Genderovou optikou: Zaměřeno na český vzdělávací systém*. Praha: Gender studies, 2008. ISBN 978-80-86520-28-5.
- BABANOVÁ, A., J. HAUSENBLASOVÁ, J. KOLÁŘOVÁ, T. KROBOTOVÁ a I. SMETÁČKOVÁ. *Volba povolání bez předsudků*. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2014. ISBN 978-80-86520-48-3.
- BABANOVÁ, A., MIŠKOLCI, J. *Genderově citlivá výchova: Kde začít?* Praha: Žába na prameni, o.s., 2007. ISBN 978-80-239-8798-0.
- BERENI, L., S. CHAUVIN, A. JAUNAIT a A. REVILLARD. *Introduction aux Gender Studies: Manuel des études sur le genre*. Paris: Groupe de Boeck s.a, 2008. ISBN 978-2-8041-5341-0.
- Epistemologická situace poznání pohlaví a genderu. ŠMAUSOVÁ, G. *Sociologica-Anragogica*. Olomouc: UPOL, 2006, s. 11-22. ISBN ISBN 80-244-1377-9.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN: 978-80-247-2284-9.
- JARKOVSKÁ, L., LIŠKOVÁ, K. *Genderové aspekty českého školství*. Sociologický časopis, Praha, Sociologický ústav Akademie věd ČR. ISSN 0038-0288, 2008, vol. 44, no. 4, pp. 683-701.
- KUBÁTOVÁ, J. *Rovnoprávnost mužů a žen: Problémy současného genderu (diplomová práce)*. Brno, 2012.
- KUBOVÁ, V. *Past genderových stereotypů aneb postoj českých žen k tradičním hodnotám manželství a rodiny (diplomová práce)*. Brno, 2008.
- LABISCHOVÁ, D. a GRACOVÁ, B. *Gender ve vzdělávací oblasti člověk a společnost*. Ostrava, 2013. ISBN 978-80-7464-417-7.

- MŠMT, *Stav genderové rovnosti a Návrh střednědobého strategického plánu v oblasti genderové rovnosti v resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*. Praha: MŠMT, 2013.
- OAKLEY, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.
- SMETÁČKOVÁ, I. *Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství*. Praha: Otevřená společnost, 2007. ISBN 978-80-87110-00-3.
- SMETÁČKOVÁ, I. *Gender ve škole*. Praha: Otevřená společnost o.p.s., 2006. ISBN 80-903331-5-X.
- SMETÁČKOVÁ, I. et al. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost o.p.s., 2007. ISBN 978-80-87110-01-0.
- ŠMAUSOVÁ, G. 2002. „*Proti tvrdošíjně představně o ontické povaze gender a pohlaví*.“ pp. 15-27. In: Sborník prací FSS MU, Sociální studia 7. Brno: FSS MU.
- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen*. New York: OSN, 1979.
- TESAŘOVÁ, J., LIŠKOVÁ, K. *Ženská práva jsou lidská práva*. Brno: Nesehnutí, 2002. ISBN 80-903228-0-8
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-317-2.
- VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost*. 1.vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. 236 s. ISBN 80-7044-808-3
- VALCHÁŘOVÁ, L. *Genderové role* (diplomová práce). Olomouc: Pedf UPOL, 2010.
- Všeobecná deklarace lidských práv*. OSN, 1948
- WHITLEY, B. a M. KITE. *The Psychology of Prejudice and Discrimination*. Cengage Learning, 2009. ISBN 978-0495811282.
- WYROBKOVÁ, A. *Reprezentace a hodnocení genderových kategorií* (disertační práce). Brno: FSS MU, 2007.

Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

ZEMKOVÁ, J. *Gender ve škole* (bakalářská práce). Praha: Pedf UK, 2009.

ZEMKOVÁ, J. *Studie genderových postojů* (diplomová práce). Praha: Pedf UK, 2011

Přednášky:

NĚMEC, Z. *Předsudky a stereotypy* (přednáška) Praha: Pedf UK, 1.3.2016

Elektronické zdroje:

Andromedia: Andragogický slovník [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/vzdelavani>

OSN: Lidská práva [online]. [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/lidska-prava/>

Vláda: Plnění úmluv [online]. [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen-19700/>

Český statistický úřad: Genderové statistiky [online]. [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/2-gender_uvod

LINKOVÁ, M. a G. ŠMAUSOVÁ. Gender je kategorií, která slouží výhradně k legitimizaci nerovného rozdělování. [online]. [cit. 2016-03-28]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/d411c4632269461e70e0f9a69e67b292cabf1299_r_ozhovor-s-gerlindou-smausovou.pdf

Žába na prameni: Desatero genderové korektnosti [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.zabanaprameni.cz/kysela/desatero-genderove-korektnosti>

Přílohy

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 2 - Ukázka vyplněných dotazníků

Příloha č. 3 - Tabulka s výsledky všech sledovaných škol

Příloha č. 4 - Tabulka s výsledky jednotlivých sledovaných škol

Příloha č. 5 - Tabulka s výslednými body jednotlivých sledovaných škol a jejich pořadí

Příloha č. 6 - Školy, na kterých byl realizován výzkum